



ИБРАЙЫМ ЮСУПОВ

ОЙЛАР

Қосықлар хамь поэмалар

Қарақалпақ мамлекет баспасы

Нөкис - 1960

Қ О С Ы Қ Л А Р

КОЗ НУРЫМЫЗ ПАРТИЯ

(хор)

Амударья толып-тасып ақса-да,
Бойында отырып шоллеген едик.
Бул жер "кун ели" деп атка шықса-да,
Ұеш қандай кун нурын кормеген едик.

Қандырып қурап жатқан шоллерди.
Жеримди гулстанға тенггердинг.
Манггилик қуяшымыз партия,
Халқларға бахыт нурын сен бердинг.

Жолынгнан жургенлер табар озь бахтын,
Тупкир тунеклерге нур берер жақтынг.
Коммунистлик партия деп соғады,
Ленинлик журеги қарақалпақтынг.

Бағда пискен миуа, жайлау толы мал,
Сары сазан ойнап шалқыған Арал,
Аппақ алтын пахта оскен жерлердинг,
Баринде, партиям, сенинг нурынг бар.

Бизлер сунгқар болсақ, қанатымыз — сен,
Ақыл, хұжданымыз, саулатымыз сен.
Дангқынг қанат қағып бултлардан ары,
Жер жолдасынан-да шықсын жоқары!

Омирге ошпес нурды сен бердинг,
Тобемди асқар тауға тенггердинг.
Коп жаса, коз нурымыз партия,
Аман бол ығбалына еллердинг!

1958-жыл.

МУҲАББЕТИМ МОСКВА

Ана десем, сипадынг сен басымнан, Москва,
 Дана десем, ақыл бердинг жасымнан, Москва.
 Жанға рахатъ, кенг, мийримли қушағынг мудары
 Озь уйимнинг есигиндей ашылған, Москва.

Муҳаббетим, мурадым—Москва,
 Ҳарь куниме жарадынг, Москва.
 Қайда журсем кауендер болып сен,
 Кундей кулип қарадынг, Москва.

Барар едим қандай буйрық етсенг-де, мийрибан,
 Сен деп жаяу жақан гезип кетсем-де, мийрибан,
 Жол силтеуши жұлдыз болып жанарсанг алдымда,
 Қанша қала, су, тоғайдан отсем-де, мийрибан.

Парижды журт сулу қала деседи, деседи,
 Нью-Йоркта жай жузь этажлап оседи, оседи.
 Сонда неге халқлар саған ынтығып, Москва,
 Келбетингди бир коруди куседи, куседи?

Ойткени, бар уақытта, Москва,
 Сен баслайсанг бахытқа, Москва.
 Алмаспайман кошенгнинг кок тасын
 Ҳинжи, маржан, яқытқа, Москва!

Дослық нуры аспанынгды безеген, безеген,
 Қушағынгда бир балангдай геземен, геземен.
 Қашан, қайда сен туралы ойласам, Москва,
 Мен озимди кушли ҳамь коп сеземен, сеземен.

Аспанынгда кептер қанат қағады, қағады,
 Жолларынгда халқ каруаны ағады, ағады.

Қарақалпақ халқының-да журеги, журеги,
Манггиликке "Москва" деп соғады, соғады.

1958-жыл.

АҒАМЫЗ ОЗБЕК, АМАН БОЛ!

(х о р)

Амударьямызда мауиж урған толқын
"Дослық, дослық" десип, қағлап ағады.
Тангда устимизге котерилген кун,
Дослық байрағындай жайнап шғады.

Куншғыстынг шолпаны—
Ағамыз озбек, аман бол!
Қарақалпақ диқаны
Садық ини саған ол.

Хорезмнинг топырағынан табылған
Ғарь бир гербиш сойлер дослығымызды.
Оқып Науайының қосықларынан,
Бердақ "озь ағам" деп жырлаған сизди.

Бир топырақтан онер ырысқы нанымыз,
Тамырларда араласкан қанымыз.
Бахтымызды ашты Ленин манггиге,
Қол узатып рус туысқанымыз.

Озбек баҳаринде гуллер шрайы,
Кийгенинг бехасам, ханатлас шайы
Қолында ойнаған алтын сазынгнан
Дослық намалары жанглар удайы.

Аму бойы—дослық гуллеген жаға,
Бир халқ ини болса, бреуи аға.
Тату—дослық, шадлы омиримиз ушын,

Кел, алғыс айтайық биз партияға!
1951-жыл.

КЕЛ, НЕФТЛИ КЕЛЕШЕГИМ!

Кегейлининг жағасында,
 Жалғыз вышка турар унсиз.
 Тунлерде уша басында
 Жанып турар бир шоқ жулдыз.

Бараман-да мен қарайман,
 Бурғы топырақ тартқан жерден.
 "Барма екен?" деп сорайман
 Ҳауайы коз жгитлерден.

"Анықлайық, достым, адеп,
 Илим алдамайды" десер.
 Гузги желлер алле не деп,
 Вышка артында гуулеп есер.

Отсем-де мен усы жерден,
 Тусимде-де сол вышкадан
 Когис жалын лаулап бирден,
 Атлығардай болар мудам.

Соннан берли, тупсиз теренг,
 Қойнауынгда, туған жерим,
 Ески тарих сезбей келген
 Мол ғазиненг бардай сенинг.

Соннан берли далаларда,
 Бир ару қыз,—озь ашығым,
 Шақырғандай мени барьҳа,
 Айлы тунде бозға шғып.

Самаллар-да алле не деп,
 Вышка артында гуулеседи,
 Қарақалпақтың жерінде-де
 Қара алтын бар деседи.

Қуаныштан туулап жүрек,
 Шайқалады қырда егин.
 Ашығынман, кел тезирек,
 Кел, нефтли келешегим!

1960-жыл, февраль.

ҚУДИРЕТЛИ ШНАР ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

"Бизлер рус жери ушын жан беремиз..."
*(Қарақалпақлардың анты,
 XII асирдеги Ипатьев жылнамасынан)*

I

Шнар тамыры қанша кетсе теренгге,
 Сонша беккем, сонша қою саясы...
 Мен—қырғыйман, днепрлик еменде
 Ерте гезде болған тунгғыш уясы.

Сол уядан тулегенмен, ушқанман,
 Талай даул аймалаған тосимди.
 Биик емен қорғап мени душпаннан,
 Жапырақларын жапқанлары есимде...

Зер ғуббалы дарьюазасын Киевтинг
 Қара қуйын уйытқып келип қаққанда,
 Батыр князь дружинасын жиыпты,
 Сурен салып уатан қорғау хакқында.

Клобукилер¹ қуатлап бул уранды,
 Уатан ушын гуреске бел байлаған.
 Бабам, сойттип, беккем услап қуралды,
 Святославтынг алтын созин тынглаған.

Қалай жатар атланбай жас азамат,
 Атын айтып шақырғанда ағасы?
 Ағасына ерип жауға қойған ат,
 Дубирлетип Дон, Днепр жағасын.

Қонышынан суырып ақ семсерин,
 Уран айтып жауға қарсы ушқанда,
 "Ерлигинге турдым, иним, мен сенинг!"
 Деп ағасы оны мақтаған сонда...

Журь оқушым, журь, аулға барайық,
 Ол жерде коп жанлы тарих—жраулар.
 "Шежиренгди айт, ата" деп сорайық,
 "Ата, сизден жуап кутер сораулар".

Толғап жрау тоғыз асир толғауын,
 Силтеп берер дослық жырдың сағасын.
 Аралатып саған "орыс орманын",
 Жағалатар Едил, Жааық жағасын.

Қатпарланған ғарры жрау ойлары
 Ески ктап бетлериндей ашылар.
 Сағымланып шалқып жанған қандағы
 Алыс оттынг ушқынындай шашырар.

Биз ертеден бауыр басып келемиз,
 Ашып рус жылнамасын қаранг тап:

¹ Черные клобуки – қарақалпақларды ертеде рус жерінде солай атап жүрген. И.Ю.

"Бизлер рус жери ушын олемиз!" ...
Деген созди босқа айтпаған қаралпақ.

Кеулим тасар рус жери дегенде,
Онда туған менинг ығбал қуяшым.
Мен —қырғыйман, днепрлик еменде,
Ерте гезде болған тунгғыш уясы...

II

Шнар тамыры қанша кетсе теренгге,
Сонша биик, сонша желге тозимли.
Бул шнардан назер салсанг алемге,
Қауипсиз жане мартъ сезерсенг озингди,

Маккар шарият қанлы қлыш сермелеп,
Қия алмаған бул шнардың тамырын.
Алтын баслы айдархадай ормелеп,
Жға алмады патша, ханлар ҳамири.

Усы шнар жол корсеткиш жулдыздай,
Адастырмай турды талай каруанды,
Усы шнар қисық жолға бурғызбай,
Петербургқа алып барған бабамды.

Атланғанда халқын баслап созь берип,
Тунди серппек болып туылған жерден,
Ерназардың қумар ала козлери —
Жумыларда сол шнарға телмирген.

Усы шнар шақырған жел орлетип,
Аралда урлеген умит желқомын.
Қобызынан Тарастынг саз тербетип,
Жрын байғусларға жеткерген оның.

Тмискиленген лордқа есик ашып хан,
 Қанлы панже буунағанда алқымды,
 Қос тосекли арысланнынг аузынан
 Усы шнар алып қалған халқымды.

Пақырларға пана болып турды ол,
 Мадет тлеп еллер келди мангына.
 Усы шнар астындағы уллы жол
 Алып келди бизди бахыт тангына.

III

Шнар тамыры қанша кетсе теренгге,
 Сонша беккем, сонша қою саясы..
 О, қудиретли шнар, келдим салемге,
 Шақанг шын дослықтынг меҳригиясы.

Жапырақларынг "кел" деп, жыллы сбырлап,
 Дослық аясындай ашылар мудам.
 Шақангдағы сансыз қуслар жуғырлап,
 Сырлы сулу намаларға сайраған.

Баяғыдай атирапынг шол емес,
 Жекке-жарым емес енди жолаушынг.
 Жапырақларынг булттан тамшы тлемес,
 Самал шақырыа гуулер айбатлы даусынг.

Жат ниетлер соза алмас саған қол,
 Ось шнарым, жеттинг осер гезинге!
 Қашан, қайда жүрсем-де сен силтеп жол,
 Кокше бултгай елеслерсенг козиме.

Шадлы мақсет сапарына жол тартқан
 Қарақалпақпан, паналаған саянга.
 Егер жалғыз шбығынгды сындыртсам,

Козлеримди шоқыт қусқа, аяма!

1959-жыл, май.

СЕНТЯБРЬДЕГИ ОЙЛАР

Ҳауа тнық. Бир топ булт алыста тек-те
 Еле ерип улгермеген муздай жузбекге...
 Сиз, тусликке жол тартушы азамат қуслар,
 Сапарыңыз онган келсин, қанатлы дослар!
 Ушынг сизлер жаулан урып, шаршамай ушынг!
 Алыс жақта бреулерди жлытпақ ушын
 Сизлер менинг журегимнен жыллылық алып,
 Баратырған сияқлысыз шад нама шалып.
 Ал мен бунда қарап сзинг дизбегингизге,
 Пахта аралап, ойға шомип журемен гузде.

Пахтакештинг гузги ойы, гузги ташуиши
 Белгили ғой: шожелейди теримде иси.
 Минутлар жук машинадай зулап барады.
 Пахтакештинг қолы, мии, журеги, яды
 Тек тнышлық зураатин мол жинасам дер,
 Халқ байлығын қар астында қалдырмасам дер.
 Егер диқан тунь уйқысын торть болип ақшам,
 Сыртқа шықса, қауипленгени ол "бес қонақтан".
 Себеби: оның кари, ойы—тнышлық, пахта,
 Минеткеш халқ урыс —жанжелди суймес хеш
 уақта.

Мен жумысқа баратырман. Жол бойларында
 Жанга ашылған қауашалар шағылсып танғға,
 Қзық тусь корген балалардай унсиз куледи.
 Алма кемирип, қасымди жас қзым келеди.
 (Теримге шғып кеткен гезде оның анасы,
 Шолпан еле турып еди жайнап шоғласы.)
 Қзым хамь мен кундегише бахша аузында

Қошласамыз қазир мене. Ол айтар сонда:

- Аға, аға, бугин-де сен колхоз бағынан

Маған алма акелуге баратырмысанг?

- Ауа, жаным, жане алма акелу ушын

Баратырыан...

О, алысқа сап тартқан қусым,
Тек усы бир Кегейли деп аталған судынг
Бойында-ма? Сизлер барған жақта-да балким,
Балким, Гангтынг бойларында, Америкада,—
Барлық жерде ата—аналар биздей барьхама
Балаларына алма —анарь жегизу ушын
Иске шғар, урыс тлемес, ислер жумысын...

Сойтип, сизлер ушасызлар. Қыс тусер, жане.
Жане асте муз туседи Кегейлиге де
Ғамь бақарде ерип кетер... Булардынг бари
Табияттынг бизге малим қубылыслары...
Ал, брақта музлап қатса гей пара журек,
Айтынг қане, оны қайтип еритпек керек!
Бар ғой сондай муз журеклер еле дуньяда,
Қасарысып халқ тағдириг тгер соқтаға.
Мии копирер котере алмай алтыннынг пуын,
"От ғой" десер корсе кокте тнышлық туын.
Басқа адамлар топлап берген дуньялары бар,
Олардынг-да жас наресте балалары бар.
Барлығы бар. Тек жат пкир басынан кетпес,
Тек олардынг журегине жыллылық жетпес...

Қуяш шықты. Аспан ашық мсалы қырман.
Қайырлы жол, о, сап тартқан қанатлы каруан!
Жақсы ниет елшисиндей жар салып ушынг!
Сатқын тартқан кеуиллерди жбиту ушын
Журегимниг жлуынан берейин сизге,
Тнышлықтынг сазын шалып қайтынглар бизге.
Мен, Чимбайдынг қаапайым бир пахтакеши,

Бзинг елде жасап турған халқтынг җаммеси
 Урыс—жанжелди җеш уақытта суймейтуғынын,
 Озлигинен җеш кимге-де тимейтуғынын;
 Ал, ким тийсе, басына сауда саларымызды,
 Биз қалесек айға ушып барарымызды,
 Айтынг, еле тусинбеген адамлар болса,
 "Урыс пайдалы" деп ойлаушы наданлар болса...
 Жолынгыз болсын, җай, баҳардинг хабаршылары,
 Мен блемен, сиз ол жаққа жыллылық апарып,
 Тнышлық җамь дослық жрын жанглатып тилде,
 Жане айланып келесизлер бизге баҳарде.

10-сентябрь, 1959-жыл.

Кисловооск.

КИМ КИМДИ СУДЛАПАТЫР?...

Оны судлапатыр...

Сен, қадимги, бир коруге арьман еткен

Сол айемги Грецияда.

Билмедим, бул инабатсыз суд неткен,

Билмедим, бул қайсы зангға сияды!

Козин жумып, айтеуир, судлапатыр,

Судлапатыр...

Сен почтаға жуырасанг,

мен-де тез...

Ғамме адам почта бетте жургендей.

Қолларында ақ, кок, сары конверт.

"Босатылсын!",

"Судланбасын!" деген созь

Конвертлерди тесип шғып тебендей...

Киоскалардың тесигинде мынг сан коз.

Ал, уйлерде,

кенгселерде

Почта кутип шырпынып,

Почтальонды саль кешиксе, жегендей,
Тнышсызланып,
 шобин тислер шырпының.

Танг азанда,
Тунь жарпында,
Рядио "сонгғы хабар" деп еди,
Журт қулағы ербенгледі.
 Себеби,
Греклердинг сол айемги жеринде
Адилликти,
 азаматлықты,
 шынлықты
Қолда ксен,
 аузына урып қулыпты,
Судлапатыр...

... Жанга жылдың қарангғы ақшамында
Ол уйқыдан бротала безеди.
Қайталауға Прометейдинг ерлигин,
Белояннистинг сонбес жгерлилигин
Такрарлау енди оның гезеги.
Ормелеп ол Акропольға,
Жат байрақтың желбиреуин тоқтатты.
Жулып таслап жеркенишли байрақты,
Уатан туын орнына қақты.

Сол ақшамы жауып Афинаны,
Мақтаныш туы тұрды желбиреп.
Тамырларда кернеп кушли кек қаны,
Уллылыққа жане боленди Грек.
Тутқындағы анасының жаулығын
Суйген перзент янглы басып иегин,
Ол суйеди ески байрақ жиегин.
Тутқын,
 қорлау

жанға қатты тиеди.
 Ал эллада жели мунглы анадай
 Глезостынг,
 Глезостынг
 қара шашын сүйеди...

Ол тикледі
 Гражданлық туын уатан жерине,
 Озь тағдирын грек ози шешсин деп;
 Ески Парфенонның тобелеринен
 Ушқан жат ракетанынг уни ошсин деп.
 Лаокоонды, перзентлерин хамь оның
 Туншықтырып олтирген сур жландай
 Қара кушлер азатлығын уатаннынг
 Буумасын деп айқасты ол аянбай.
 Соның ушын,
 Соның ушын реакция қансырап,
 Қолларына ксен салып мартликтинг,
 Адилликти аялаушы жансырап,
 Греция журегин,
 Греклердинг азатлығын,
 тлегин

Судлапатыр...

Масқара занг—қанлы 375,
 Апшери мегзер ийт ғайзаған таяққа.
 Адиллик не,
 дурыслық не, билмес хеш,
 Грек намысын тапламақшы аяққа.
 Жуда болған откирликтен қадимги
 Асфалия албырақлап, олдағы
 Жумбаршақлар жалған айып жазулы
 Қобырсыған қағазларын қолдағы.
 Папаспиропулос,—асфалия ағасы,
 Қарам терин спырады минггирлеп.
 "Полиция бола алмас суд гуасы"

Деп сол уақта зал козғалар гунггирлеп,
 "Тнышланынг" дер трибунал зинггирлеп.
 - "Ол ушырасты коммунистке сол куни,
 Сатпақ болды Глезос озь уатанын...
 Қарындасы-ақ айтып берсин ал, қане!"
 — "Жоқ!" деп, ҳаял тургелип тил қатады.
 — "Бул бир жала Глезосқа жабылған.
 Полиция бизди азаплап, айт!" деди.
 Қаралаушы кози тнып, абынған,
 "Сен жангылдыңг, озь жолынга қайт" деди.
 Суд ағасы қонгырауға жармасты.
 Зал тнымсыз гуилдер.
 Ал, Глезос тургелди.
 Суд албырап,
 Креслолар дрилдер.
 Суд илажсыз,
 суд енгкейер қағазға,
 Асфалия албырар.
 Кемелери трелгендей жағыска,
 Унсиз баслар салбырар.
 Айыплайды кудиретли Глезос.
 Оның суық ҳақиқаттай дауысы
 Залда ҳуким суреди...

Ал, Афина кошесинде,
 Пелопоннес тауларында,
 Пиреяның фабрикасында,
 Мушын туйип,
 Жгери куйип,
 "Босатылсын Глезос!" деп,
 Фазепленген грек халқы журеди...

Сен почтаға жуырасанг,
 Мен-де сол жерде.
 Хамме адам почта бетте жургендей.

Кептерлердей

ақ, кок, сары конвертлер,
 Қардай борап Афинанынг устинде,
 Суд залына киргендей.
 "Босатылсын Глезос!" деп гулеген
 Дунья даусы крип залға визасыз,
 Трибуналды тербендирип барады.
 Суд ағасы қонғырауды тек қағады,
 Кушли дауыс залға тынбай ағады.
 Асфалиянынг нурсыз тартқан назери
 Илаж таппай, залға унсиз бағады..
 Балки, олар атлап зангнынг шегинен,
 Иске салар қанлы пшақ—трегин..
 Қуяш сонбес, брақ, грек когинен,
 Тоқтата алмас Греция журегин.
 Қаранг ане, албырақлап бул кунде,
 Судлапатыр Глезосты.

Брақ-та,
 Етекпенен айды жабу мумкин-бе!
 Судлап атыр..
 Судпа яки Глезос-па, қайсысы,
 Судлап атыр ким-кимди?

17-июль 1959-жыл.

ЕРКИН ОЗЕК

(тымсал)

Коп уақ қайыл етип қарақалпақты,
 Даслеп ол су қусап дурыс жолдан ақты.
 Журт айтысты "Еркин—тауир озек" деп,
 "Мне, бул озекке келди гезек" деп,
 Суында суентер коп қурды ойын,
 Сынғысан тоғайлар қаплады бойын.
 Брақ алысырақта ерекше оскен
 Қисық торангғыллар кенгести астен

Ҳамь судынг ағысын бақлай баслады,
 Озекти олгенше мақтай баслады:
 "Пай-пай, отағасы, сиз бир патли су,
 Қайда сиздей болып маужирип ағу!
 Айтсақ, "мақтадынг" деп, балки кейирсиз,
 Сиз бар ғой, дым ғана кшипеилсиз..."
 "Ақпағанынғызда бул жерден, аға,
 Қиын болар еди Амудаьяға."
 "Уаэй, егер ақпағанда Еркинжан бзинг,
 Кеуип қалар еди-ау Арал тенгизинг!"
 "Енди не деп единг? Кебуи созсиз!
 Бирақ сиз ҳадден тыс кшипеилсиз.
 Сиз, ақыры, бул жердинг трегисиз ғой,
 Дауранынг келгенде тасалама бой.
 Айдос бий айтпаған-ба: "хамел тигенде
 Болмасын бегинге қараушы бенде!"
 Ал, сенинг жағангда гей бир қамыслар
 Озлерин шектен тыс қақайтып услар.
 Саль-паль самал болса, қозғаланг тауып,
 Сизге қарсы сойлер, бойынга шауып.
 Мна бизлерди ал, иилип алдынга,
 Тажим етпей турған кунимиз болды-ма?
 Иилемиз, брақ биз турмаймыз тегин:
 Сиз жонинде қамыслардынг осегии
 Самал алып келсе бизге егерде,
 Жалпылдан гуулеймиз тап усы жерде.
 Қамыс-ше? Иилмес, снуға таяр,
 Саль-паль бос усласанг қолынғды қияр...
 Пай-пай, отағасы-ай, гуулеп отпейсиз,
 Неге сиз соларды жапырып кетпейсиз!"
 Буны есигип Еркин ғоддаслап кетти,
 Тасып, догерегин кол-дарья етти.
 Кулки болды, сойтип ғазбенен куға,
 Ал қисық торанғғыллар мантықты суға.
 Суда коп турғансонг қурай баслады,

Брақ және пайын турай баслады
 Яғни иске салды билген онерин:
 "Мне, дым атияж болды бул жеринг.
 Енди бир-де қамыс келип бетинге,
 Озь пкирин айтып корсинши, қане!
 Ауа, отағасы, гуилдеп басып,
 Тасып алу керек, усылай тасып.
 Ақыры, сенинг атынг Еркин емес-пе,
 Қайтип ағар болсанг еркинг емес-пе?
 Ане, енди аксанг тнып, жай-жайуат,
 Бойынга және де қосылар қуат..."
 Деген созь озекке қатты унады.
 Ол енди тартылып, кем-кем тнады,
 Гуулеп бурынғыдай шықпады сести,
 Ожет толқынлар-да ериншеклести.
 Суы тынды, ербийип рашы-жары,
 Тубинде коринди қурбақалары.
 Жасыл бақатосқын торлады устин,
 Сайы лап, тнысы тарыла тусти.
 Гейде "ағаман" деп, омыраулнр ол,
 Брақ, ултандағы уйма бермес жол.
 "Неге қол созбайсыз, жанынғыз бар-ма!"
 Деп ол жекиринер торанғылларға.
 Брақ, олар кем-кем алысладады,
 Тек-те озли ози сбырласады.
 Сойтип, Еркин байғус кепти-де кетти,
 Қисық торанғыллар басына жетти...

Бул тымсалға керек болар-ма мораль?
 Марапат дегенинг пайдасыз самал.
 Ким қасына жағымпаз жинаса егер,
 Еркиндей ултанын тез уйык тебер.

1959-жыл.

ҚОСЫҚ*("Қара коз" намасына)*

Қара козли қарындасым,
 Я Гулимсенг, я Гулайым.
 Кетип журь саған ықласым,
 Аулынга ҳарь келген сайын.

Парь болайын ушқынг келсе,
 Яр болайын қушқынг келсе,
 Лабинг тиип ишкинг келсе,
 Шийрин шекер пал болайын.

Есигингнинг алды пахта,
 Иске шықтынг саҳарь уақта.
 Дем алғынг келсе аулақта,
 Саябанлы тал болайын.

Гозлегенинг елге пайда,
 Жгитлер ышқынгда шайда.
 Суйген ярынг болмағайда,
 Суйсенг, озим яр болайын.

Ярынг болса, илажым не!
 Телмирип қумар козинге,
 Енг болмаса ақ жузинге
 Жалғыз ноқат қал болайын

СУРЕЙЯ*(Жапарзададан)*

Сахарь-сахарь сен теримге келгенде,
 Еситилер хош хауазынг, Сурейя.
 Қолларынга коз илеспес тергенде,
 Харма, азербайжан қзы Сурейя.

Омиринг азат,
 Еллеринг абад,
 Ай, қахарман қыз,
 Бул алтын улкенинг бахтияр қзы.

Аппақ-аппақ бултлар тодасы емес,
 Дуркиреген ак қу падасы емес,
 Я қарлы шынғлардың зясы емес,
 Буның бари терген пахтанг, Сурейя.

Ғайратынга ҳамме ҳайран қалысқан,
 Колхозшылар зураат ушын жарысқан.
 Дослар келер саған, жақын—алыстан,
 Онерингди уйренуге, Сурейя.

Сени блер елдинг барлық ул-қзы,
 Еркин елдинг ерке оскен гул қзы,
 Шеп тосинде кулген алтын жұлдызы,
 Харма, азербайжан қзы Сурейя!

* * *

Бултлар коп тунеген асқар таулардың.
 Жузин перделеуши думаны болар.
 Ярының козине шопь салған ярдың
 Кокиректе гудикли гуманы болар.

Гулден гулге қону булбилдинг кари.
 Биопалык деген напси базары.
 Селлер ылықтырса таулардың қарын,
 Сайлардың баса-бас қамалы болар.

Муҳаббет ол гули емес Крымның,
 Желпилдиси емес жпек бурымның.

Жгитлик хасери урған мурынның
Кеминде бир батпан самалы болар.

Ышқы отында жанын қинай билмеген,
Азаматлық арын ойлай билмеген,
Омирлик жолдасын силай билмеген
Жгит ол адамның жаманы болар.

Тауда гул коп бри бринен тауир,
Бари бир қушаққа симас ҳамь аур,
Бизлер жасап турған бул алтын дауир
Таза муҳаббеттинг заманы болар.

1959-жыл, Арқа Кавказ.

ГЕЙНЕДЕН

Сан-санақсыз жулдызлар кокте
Мангги унсиз жанады тек-те.
Бир брине қарар мунгайып,
Ышқы дарти бардай журекте.

Хамь сойлесер бир-брименен,
Унсиз ғана сырлы тилменен.
Хеш лингвист олардың тлин
Тусинип я уғып кормеген.

Брақта, мен сол тилдинг срын
Уға билдим хаммеден бурын.
Грамматикам болды ол менинг
Уйренерде ашықлық тлин.

* * *

Козлеримнен токкен жасымнан
Коп шрайлы гуллер онеди.

Мен гурсинсем, ҳарь шеккен налам
Булбил пғанына донеди.

Жаным, егер сен мени суйсенг,
Сол гуллерди саған берейин.
Танг саҳарде айнангнан крип,
Бас ушынгда сайрап журейин.

ҚАРА ЖОРҒА

(Айтжан сазенденинг естелиги уигын)

Онг жанбастан қонды бақсы, онггерилди дутар алға,
Қос шархана тилге келип, бар бийлигин берди қолға.
Иесининг унсиз ҳамирин англап алып қас-қабақтан,
Бир маҳалде су шайпалмас жорға болып тусти жолға.

Жолға зартенг-забертенглек қанттарылған
аламойнақ,
Шабандоздың кеулин тауып, шғыршықлап кетти
ойнап.

Устки тиек, астқы тиек еки тарға артып иек,
Қақпақпенен сап мойнына табан треп турды жайлап.

Тунжыратып гумис шапқан торғай қанат еки қулақ,
Алып қашып кетпесин деп, дизгин ушын белге орап,
Қубылжытып нағыс ойған алқымдағы айшық суйек,
Сийнементтей сауры бетке омыраудан тусти қулап.

Тенгеу деген табылғыш-ау излегенге асықпай-ақ:
Сазенденинг тортъ саусағы мсалы тортъ епшил аяқ,
Онг блектинг бас бармағы ҳазирше бос, касиби жоқ,
Самал қаққан қыл қуйрықтай, тек сань ушын
турғандай-ақ.

Ески шарқтынг паригинен шебер уста жонған қақбақ,

Аршан кебир тақырындай топшыл дойнақ
жатты таплап.
Алыс жолдың белесиндей асқар-асқар он тортъ перде,
Тасилгий ат баринен-де суринбестен отер баплап.

Су геулеген боз тақырдай қазба дутар туптен
сайрап,
Қақпақтағы тортъ оқпаннан саз тасқыны шғар
қайнап.
Ақбаслы ердинг қаснағындай ақ суйектен ойған
мойын
Оймыш-оймыш саз срындай жузь құбылып
жатты жайнап.

Ағаш дутар, қос шархана, он тортъ перде, тоғыз
саусақ,
Бир танглайдан тил шғарып, унь сулуын жатты
таусап.
Тынглаушының жанжуйеси согилгендей тгисинен,
Алпыс еки тамыр қалды арыуанадай иип, саусап...

Бул заманда жорға суру танг емес ғой, дослар, брақ,
Сойтседағы сазенденинг онерине кеуил инақ.
Сулу сазды тынглағанда бой жымбырлап, кеул
йошып,
Болмассанг-ба шийрин қиял жорғасына мингендей-ақ.

Сонда сенинг журегингди бир лаззетли дарть уялап,
"Пай, мна бир жорға сурген жгитти айт" деп қиялап,
Омир мисли сулу қыздай уйден шға тосып жолды,
Озь қолынан усынғандай болар саған қанлы шарап...

Шу жануар, қара жорға, онерингди корсет, қане,
Ушқан құслар илесе алмас сазенденинг дулдулине.
Айлы тунде қауазымды алып қашсын жпек самал,

Жулдыз батпай жеткизегор суйген ярдынг манзилине!
1957-жыл.

БУДРЫС ҲАМЬ ОНЫНГ БАЛАЛАРЫ

(Адам Мицкевичтен)

Будрыстынг ушь улы бар, литвалы ушь сунгқар,
Атасынан тынглар олар блайынша насыят:
"Атлар жолға болсын тайяр, қане, шаққан
ер салынглар,
Қлышларды шарланг дарьхал, мылтықларда турсын
тақ!

Адил хабар: Вильнада, дуньянынг ушь жағына,
Ушь атланыс аньжамы бар деседи.
Паз атлансын полякқа, Ольгерд пруссакқа,
Кестут руслар жаққа тезден жолға туседи.

Сенлер жас жгитлерсиз, даужурек палуан ерсиз,
(Пана болсын Литва қудайлары!)
Улларым ержеткенде мен кетсем уят енди,
Женгиске жоллайман сенлерди бул сапары.

Сый аларсыз бул походта: брингиз Новоградта
Руслардан олжа аларсыз онгаша.
Ҳаяллар онда қатқан, жасауы қымбат заттан,
Уйлери бай, дасьтурлери тамаша.

Ал, брингиз пруссаклардан, сумлықлы сақсақлардан,
Ҳасыл затқа ғарқ боларсыз, олар бай.
Путкил дуньянынг пулы, ушығанынг ҳарь тури,
Ҳинжи, маржан ол жерде тенгиз баханшағындай.

Полякларға Паз батыр кушин танытсын батыл,
Польшада аз байлықпенен салтанат.

Семсери жақсы ол жақтынг, тиымлысы брақта:
Келинликке акелсин бир перизат.

Поляк қзындай қыз ҳеш елде-де болған емес,
Бала мшық ойыны бар мнелеринде.
Жузи гул гул, кенг қушақ, денеси суттен-де ақ,
Коз жанары шамдай ысық жағылған тунде.

Мен-де жгит болғанман, Польшаға коп барғанман,
Шешенгизди акелгенмен сол жақтан.
Қартайсам-да еле мен, оны ойлайман ҳарь дем,
Гурсинип Польша бетке гейде қараған уақта.

Ушь ул хошласты шалға, кетти қауипли сапарға,
Кутер егилип ғарры оларды уйинде.
Кун артынан кун отти, ушь ул дарексиз кетти.
Ойлар Будрыс "олген ғой" деп барин-де.

Қыс-та тусти қар жауып, келер бир улы шауып,
Қара шекпен астында томпаяр бир зат.
"Ғе-ғе! Не ол қолтықға?... Пул емеспе?" "Жоқ,
ата,
Алып келдим Польшадан бир перизат."

Отти жане қар жауып, келер бир улы шауып,
Қара шекпен астында томпаяр бир зат.
"Не бар, улым, қолтығынгда? Ушыға-ма? "Жоқ, ата,
Алып келдим Польшадан бир перизат".

Жауды тағы қырпық қар, ушып келер бир тулпар,
Қолтығында бир нарсе бар томлайған...
Сорамады "ол не" депте, Будрыс ғарры енди тек-те,
Миманларды шақыра берди ушь тойға.

1956-жлы аударылды.

НАРЦИСС

Сақи табият жаратқән
 Жан еди ол шрайлы.
 Су ишпек болып суаттан,
 Енгкейип колге қарайды.

Ғамь айна кол бетинен
 Озь суретин корди ол.
 Сойтип, озь келбетине
 Ашық болып журди ол.

Сол куннен баслап ол байғус
 Умытты басқа омирди.
 Озимшил қурт жазы-қыс
 Алмадай иштен кемирди.

Умитсиз ышқы аяусыз
 Ортеди оны, қул етти.
 Рахатсиз, сораусыз,
 Сойтип, солды-да кетти...

Ғеш ким-де озин кемситип,
 Жек кормейди ғой, албетте.
 Сонда да, корсем нарциссти,
 Қиялым кетер сенбетке.,

Умитсиз ышқы гули ол,
 Мунгайып турар газонда.
 Корсем оны, тусип жол,
 Сени аяйман сонда.

Ғамь қорқаман: сонғында
 Сени-де сондай болар деп;
 Нарцисстей озь ышқында

Пайдасыз бир кун солар деп.
1959-жыл, Арқа Кавказ.

ПИЛЛАКЕШ ҚЫЗ ҚОСЫҒЫ

Науқан туттым халқым жпек кийсин деп,
Дос қуанып, душпанларым куйсин деп.
Мангилик бахыттынг жпек байрағын
Танг самалы талуасланып суйсин деп.

Шаққан, шаққан, шаққан қыз,
Науқан құртын баққан қыз.
Халқына коп жпек берип, жпек берип,
Тоске орден таққан қыз.

Қалынг тутка кирдим ерте оянып,
Жапырақ тердим ақ блегим сбанып.
Танг булбили тамылжытып сайраса,
Мен-де оған нама қостым қуанып.

Жапырақ, жапырақ терген қыз,
Минет зауқын сурген қыз,
Дангқын жайып коргезбеде, коргезбеде,
Москваны корген қыз.

Ессин, ессин жпек самал елпилдеп,
Екпе гуллер ырғалыссын желкилдеп.
Хасыл құртлар, жапырақты коп салайын,
Алтын сабақ ииринглер булкилдеп.

Пилла, пилла, пилла қыз,
Гулмен десенг гулле, қыз.
Елге молдан пилла бер, пилла бер,
Турмыс тағы гулленер, гултенер,
Мол жпек бер елге, қыз!

1958-жыл.

МИНЕТ ЗАУҚЫ

Раҳатти ким излесе саядан,
Мудам кунге куйип, дарти қан болар.
Ыссыда тер тогип еккен паядан
Жиған пахтанг сая болар, нан болар.

Пахтанынг ғуншасын кем билме гулден,
Жгерли минетти суй шын кеулден.
Хызметин аяса ким туған елден,
Халқ алдында жуйрик тли лал болар.

Минет зауқын сурсенг омир саулаты,
Минеттен табылар мақсет-муратынг,
Сурсенг белли дауъран, ушсанг-қанатынг,
Минеттен корген ҳазь ширин-пал болар.

Илгир зейин памлер истинг онерин,
Мақсетсиз ис етсенг, бос кетер теринг,
Минетке сарп еткен жаслық жгеринг,
Қартайғанда лаззет, ҳаль-дарьман болар.

Қудиретли ел бахыт нуры тараған,
Онда еркин напес алар ҳарь адам.
Ол бзинг минеттен гулленген Уатан,
Суйсенг, омирингше мийрбан болар.

1955-жыл.

ОЙТКЕНИ СЕН...

О суйиклим, сенсиз жасау—
Менинг ушын кунсиз жасау...
Мумкин емес айғабағарға

Нурсыз осип, нурсыз жасау.
 Кунге ашық айғабағар,
 Ышқы отында жанын жағар.
 Нурын токсе кун қай жақтан,
 Айғабағар-да барлық уақта
 Тек сол жаққа бурар бетин,
 Куннен тауып муҳаббетин.
 Кун ышқында куйгенликтен,
 Кунли қатты суйгенликтен,
 Айғабағардың ай жузи-де,
 Усар куннинг даль озине.
 Кунсиз оған жоқ ерик, бахыт..
 Мен-де сондай қамме уақыт
 Мангги сенинг ышқынгдаман,
 Сенсиз қуаныш жоқ маған.
 Себеп: муҳаббетсыз адам
 Шадлық таба алмас дуньядан.
 Журсемдағы қайда, қашан,
 Бахытым сен, мангги жасанг.
 Ойткени сен, ойткени сен,
 Ойткени сен... Москвасанг.
1959-ж, Москва

КУТ МЕНИ

(Константин Симоновтан)

В.С.—ға.

Кутебер мени, қайтаман мен,
 Кут жалықпастан.
 Қара жамғыр қуйса-да сел,
 Мойыма қаслан.
 Елестирме аяз, қарды,
 Жаз ыссыларын.
 Кутпесе-де басқаларды,
 Кут менн, ярым.
 Хат бармаса қамықпа-да,

Шғарма естен.
 Басқа адамлар жалықса-да,
 Кут зерикпестен.

Кут мени сен, мен қайтаман,
 Сен журген бетке,
 Кутпе деп ким айтса, оған
 Жақсылық етпе.
 Жоқлауымды асырар еле
 Балам хамь анам.
 Дослар жалығын кутуден-де,
 Жаяр дастурхан.
 Арьяағымды алып еске,
 Ишер ащы арақ.
 Мейли ишсин, ал сен ишпе,
 Ишпе сен, брақ.
 Сум ажелдинг қастына мен
 Олмеймен енди.
 Кутпегеннинг иши куйсин
 Корип тобемди.
 Мени оттан ышқынг сенинг
 Саклап калғанын
 Кутпегенлер қайдан билсин,
 Тусинбес, жаным.
 Буны билмес екеумизден
 Басқа адам ҳеш.
 Ғеш ким сендей мартликпенен
 Кутуди билмес.

1959-жлы аударылған.

ТАСҚЫН БОЛЫП АҒЫП ОТЬ

Заманынг бар шалқып дауьран сурмеге,
 Суман десенг, тасқын болып ағып оть.
 Желмен десенг, дубелей бол дурлеген,

Шоқпан десенг, жүреклерди жағып оть.

Гулмен десенг, аху-зар ет козлерди,
Тилмен десенг, дурь қлып шаш созлерди,
Ауьладларынг атынгды айтқан гезлерде
Танығандай тауир белги тағып оть.

Шабар болсанг, арғымақтай арқыра,
Ушар болсанг, сунгқардай уш шарқ ура,
Жгерингди жумсап жаслай халқынга,
Елдинг мапин коз нурынгдай бағып оть.

Уақыт қымбат, исрап етпе тегинге,
Қиынлықтаи қипалақлап шегинбе,
Гуркиреген еркин жаслық когинде
Таулар аса шақмақ болып шағып оть.

Жаслық омиринг жазылмаған бир дасьтан,
Жаз жақсылап, бир созин-де бурмастан.
Мна созди яддан шғарма ҳаслан:
Жаслық саған бериледи бир рет.

УРАЛ РЯБИНЯСЫ

(М. Пилиппенкодан)

Су бойында қалғыйды қосық айтқан дауыс,
Сғалайды заводтынг отлары алыс.
Узақлардан шауқым салып поездлар отер,
Рябиня астында мени жгитлер кутер.

Ой, рябиня, қандай сулу
Гул ашқан буринг,
Ой, рябиня, рябинушка,
Қайғылы ғой туринг?

Гудок сести су бойында тоқтады бирден,
 Жеттим мне рябиняға тар соқпақпенен.
 Еки жгит бунда менинг жолыма қарар,
 Бри—токарь, екиншиси—темирши бала.

Кундиз цехта кориссек жай табар кеул,
 Ақшамлары ушырассақ лал болады тил.
 Кокте жанар жулдызлар жгитлерге қарап,
 Қайсысы тауир екенин айтпайды брақ.

Қрау тусти бир кунлери ағашка, дузге,
 Тырна "тру" дегенше отип кетти гуз-де.
 Брақ биз таудағы сол тар соқпақпенен
 Ушеуимиз рябиняға қатнаймыз еле.

Кайсысы ықласлырақ, қайсысын суйейин,
 Бир шешимге келмедим елеге дейин.
 Екеуи-де ержурек жгит, екеуи-де жағар,
 Жаным рябинушка, кенгес бер маған.

Ой, рябиня, рябинушка,
 Екеуи-де жақсы.
 Ой рябинушка, озинг енди
 Бир ебин тапшы.

ТУНҒҒЫШ МУҒАББЕТ ҚОСЫҚЛАРЫ

1

Ким мени "суйе алмас" деп қлар насақ?
 Суйемен хатте, жаным, шымшығынгды.
 Айнегингнинг алдында думшеге усап
 Шомпыйған сенинг қара пшығынгды.

Уйингнинг алдынаағы ушь терек-те,

Бари-де журегимнен емес жрақ.
 Окпелеп журегорме маған тек-те,
 Ийтингди жек коремен, жаным, брақ.

Мухаббет ийттен қорқса, мухаббет-пе!
 Сойтсе-де, куйдим сол бир Қутлыаяқтан;
 Жеттим-ау десем еплеп есик бетке,
 Аупипдеп ала кетер кенг балақтан.

2

Сен мийримсиз болып остинг жасынгнан,
 Мен турыппан қарақшыдай асынған.
 Жас "урыға" олжа тлеп, мысқыллап,
 Милиционер отип кетти қасымнан.

3

Уйингнинг аллында ушь тупь қара тал,
 Гузде салма ишине жапырақ боратар.
 Дарьуазанг алдында турман ангқайып,
 Мсал топты куткен ангқау вратарь.

4

Азияның асте озгергиш ҳауа райындай
 Сол сабырлы мнезннг дым жаныма тийди.
 Мен келемен бурқасынлап атшок ғайындай,
 Сен асықпай ктап оқып жатасанг уйде.

1948-жыл.

* * *

(А. С. Пушкиннен)

Айтагорме, гоззал, менинг алдымда,
 Ҳасиретли грузин намасын енди.
 Ол қосық тусирер менннг ядыма
 Озге бир омирди, алыс манзилди.

Ах, дариға, сенинг жальлад ҳауазынг
 Есиме салады тынгласам, жаным:
 Ҳамь айдын сақраны, ҳамь ай шоғласын,
 Ҳамь-де бир бийшара қыздыңг жамалын.

Сол сулу суйкимли арьман елести
 Умытқандай боламан қарасам саған.
 Ал, егер еситилсе қосық айтқан сестинг,
 Сол дартим ойыма тусер қайтадаи.

Айгагорме, гоззал, менинг алдымда
 Ҳасиретли грузин намасын енди.
 Ол қосық тусирер менинг ядыма
 Озге бир омирди, алыс манзилди.

ШЕКСПИРДИНГ СОНЕТЛАРЫНАН

Енг болық пахалдан күтемиз мол оним,
 Тлеймиз гоззаллықтынг артуын сонша.
 Пискен жемис жапырағы солса-да, оныңг —
 Ядыгарын сақлайды келеси ғумша.

Ал, сең, озинге озинг ашық болдыңг-да,
 Озинг ушын жумсадыңг бар мағызынгды.
 Ғумшасын жармай-ақ гуллеринг солды-да,
 Жауз душпан еттинг озинге озингди.

Сен санисенг текте бугинги куннннг,

Бақарь маусимининг хабаршысысанг.
 Брақ мангги жумулы сенинг буртигинг,
 Ойткенн, сенинг жанынг шол янгли саранг.

Сен сықмарлық қылма, дуньяға рақим ет,
 Барынгды келешек ушын таслап кет.

* * *

Қырқыншы мийзаннынг қрауы шалып,
 Омиринг ғаррылықтан алғанда сетем,
 Ажим тускен бетингнен жеркенбей танып,
 "Корикли кси еди" деп ким айтар екен?

"Жаслық коркинг қайда?" деп сорағанға
 Не жуап айтасанг батылынг барып?
 "Шунгирейген козимде" дейсенг-бе сонда,
 Журттынг кулгенине тозбей қзарып?

Блай дейтуғын бол сол ушын енди:
 "Мне, коринг менинг балаларымды,
 Олар сақлар жаслық коркимди хамь-де
 Ақлар инабатлы ғаррылығымды".

Мезгил ағымында суығанда жанынг,
 Ауьладлар тамырында копирсин қанынг.

* * *

Сенинг тарийпнигди қандай сазенде
 Мақтап қудиретли сазларыменен,
 Маған панть бергенин ойласам енди,
 Қосығым, хош қауазам безер озимнен.

Брақ, хаммеге кенг азат океан.

Саулатлы корабль қатарында онда
Кишкене қайық-та жүзер, сонлықтан —
Мен-де тауекел деп тусгим толқынға.

Тек сенинг жардеминг мени абайлап,
Даулда толқыннан кутқара алады.
Ал корабль болса, желқомы жайнап,
Қаупли тунгғиықты жарып барады.

Алдағым белгисиз, брақ-та мени,
Қорқыта алмас қатте ышқы ажели.

* * *

Неде екен олмеслиги Омар Ғайямның,
Сегиз асир шанғына ол қалайша тозген?
Қандай сыр бар шарабында ол ишкен
жамның?—
Деп мен данғқы рубаятты откиздим козден.

Сонда қосық қатарлары кем-кем трилип,
Бир кушли ҳамь ащы даус еситилди маған:
"Мен—дуньяның улкен срын мезгилсиз блип,
Тағдирменен ерегискен жанжелкеш Ғайям.

Жер коркин суй, жер шарабын ишкейсенг
мудам,
Кокте омир жоқ, текте жерде бахыты
адамның"
Деген созди еситтим ҳамь уғынылды маған
Неде екени олмеслиги Омар Ғайямның.
1956-жыл.

ОМАР ҲАЙЯМНЫНГ РУБАЯТЛАРЫНАН

Биз дуньядан кошкенменен дуньяға бир пул,
 Жерден изимиз ошкенменен дуньяға бир пул.
 Дунья турды ҳамь турады биз болмасақ-та,
 Жер астына биз тускенменен дуньяға бир пул.

* * *

Мен дуньяға келгенменен толды-ма дунья?
 Мен кетемен, кеткенменен сорлы-ма дунья?
 Топырақтан шғып, жане неге топырақ боламан,
 Тусиндирер адам сенде болды-ма дунья?

* * *

Биз,—дуньянынг бар мағызы. энг биик шнгы,
 Бул топаланг омирдинг биз гоззллық нуры.
 Дунья деген зыр айланып турған бир шенгбер,
 Биз ондағы энг қасыл тас, биз онынг дури.

* * *

Кел ишейик! Бари бир тусемиз ертенг горге,
 Қуаныш, дослық, муҳаббет, гоззаллық жоқ ол
 жерде.
 Тут ядынгда насыятым (басқаға айтпа брақ):
 Гул қайтып ғуншаламас солып қалса егерде.

* * *

Олимди неге бердинг, омир бергеннен кеин?
 Гул ҳеш солмаса екен бир когергеннен кеин!
 Ылайы шала писти-ме қуйған гузенгнинг, ҳей,
 гулал,

Не ушын сындырасанг бир ислегеннен кеин?

* * *

Гулалға барсам, ылайын зуала етипатыр,
Зулап айланып зуала, исленип кетипатыр.
Патшанынг басы, шопаннынг аяғы бар топырақтан
Ыдысқа мойын, тутқа, қулақ дуетипатыр.

* * *

Бир гезде алтын сарай жарқырап турған жайда,
Султанлар дауыран сурип, сань-салтанат құрған
жайда, —
Қумыры қус отыр бугин жарты пақсаға қонып
Хамь жлар мунглы сеспенен: "Қайда ол, қайда,
қайда?"

О, егер шийрин қосықлар даптерин қолға алып,
Бир гузе шарап апарып, қалтама бир нан салып,
Гоне там саясында кун откизсем сенингменен,
Султанлар куйер еди-ау, иши жанып, қызғанып.

* * *

Бул налети жогиликтен зерикти жаным,
Акел сақи шарабынгды, шарап—иманым.
Салле менен жайнамазды сатайын саған,
Мен олардың душпаныман, шарап бер маған!

* * *

Менинг дартим—ышқыдур, ал қуран емес,
Мен бир жапакеш қумырысқа, Сулейман емес.
Запырандай сарғайған жузим бар менинг,

Кийгеним жпек емес, хамь-де сақтиян емес.

* * *

Жас шопшек жанбас гурлеп, пысқыр тек-те,
 Ышқы болмас селтенгсиз бос жүректе.
 Муҳаббет—лаулаған от, уйқысыз тунь,
 Дауа жоқ муҳаббеттен келген дартке.

* * *

Жүрек-пе сол, отлы интаға қумарланбаса,
 Ығбал умити хамь ышқы азабында жанбаса?
 Ышқысыз откен кун қареп, шадлығы жоқ, нуры
жоқ,
 Соннан жаман уақыт жоқ, снап кор инанбасанг.

* * *

Бахарь изинен бахарь отер змырап мудам,
 Омирингди шадлықпенен откиз, хей адам!
 Трилиликте не бар дейсенг жасаудан зият?
 Қайтип сурсенг, сойтип огер устингнен дауьран.

* * *

Бир қолға гул, бир қолынга тут каса,
 Ярынгменен сурь, сойтип, зауқы—сапа.
 Бир куни ажел узгендей гул ғуншасын,
 Спырып алып кетер омир лифасын.

* * *

Ахмаққа хамьдам болсанг қалмас ар—уят,
 Сол ушыи Ҳайямнан тынгла насыят:

Ахмақлардың берген бальзам суынан
Ақыллының берген заҳари зият.

* * *

Жер нанынды тлемесенг басқадан,
Болса устингде кун туспестей баспананг,
Хожа-да болмасанг, кул-да болмасанг,
Сел кунге сен шукирлик қыл, ҳай адам!

* * *

Бул заманда адамларға исенбе,
Срынды айтсанг, сен тусерсенг ксенге.
Дос дегенинг душпан болып шғады,
Кулип журип ор қазады, жғады.

ЛИВАДИЯ ЖУЗИМЛИКЛЕРИНЕ

Хош аман бол, алтын жағыстағы
Ливадия жузимликлери!
Қиялымның булақ болып ағып,
Мушмуладай гуллеген жери.

Солқымынған узип жемедим,
Ойткени, миуанг мен барғанымда
Шреге богип жатырған еди
Массандра подвалларында.

О, брақта, гузги песинлеги
Гоззаллығын ақылымды алды.
Сағынышларды қозғап есимдеги,
Жалынлатты жаслық қиялды.

Тилла иренгли ну жапырақтың

Лаззетбағыш жилуаларынан
 Сырлы сулу бул туслик жактынг
 Назиклиги коринер маған.

Арасында кордим олардың
 Койленгке ҳамь нурлар саубетин.
 Ышқы етип салқын самаллардыңг
 Тербеп журген шоқ ҳарекетин.

Мен олардан узип аламан-да,
 Ктап арасына саламан.
 Маспен-бе я жас баламан-ба,
 Шийрин қиялларға таламан.

Бул не қиял, сонша елитип,
 Кокирегиме симай кернеген?
 Сағынышлы яр жургендей кутип,
 Гезип салқын тенгиз ернегин.

Ҳамь от маған ымлап турғандай
 Тасасынан ҳарь жапырақтынг.
 Жузимликке шатыр қурғандай
 Менинг минсиз иғбалым—бахытым.

* * *

Ығбалым, сен, "бул жерлерден-де
 Ыкбалсызлар откен-бе?" дейсенг!
 Бул жағысты қара кунлерде
 Сен кормединг, сен кормегейсенг.

Гурзуф гуа, Чатырдағ гуа,
 Гуа саруи-булбил мунгласы:
 Росияның дартине дауа –
 Излеп шаир, кеулин мунг басып,—

Аюдағдыңг басында тангды
 Коп зарығып куткенде, балким,
 Бир ҳасиретли ару қыз янғлы
 Қоздырғанды бул жерлер дартин.

Тенгиз гуулеп соққанда қырға,
 Тас устинде жалғыз қыз корсем,
 Ту сыртынан телмирип турған
 Шаир ядға туседи бирден.

Ҳамь есиме туседи оныңг
 Жедел басып буннан откени.
 Жарты милорд, жарты ҳарамыныңг
 Салтанатын қарғап кеткени...

* * *

Бир гезлери "ақ патша" турған
 Ақ сарайда бугин мен турдым.
 Ай —Петрдинг асқар шынғларынан
 Жас йошымды қустай ушырдым.

Бахытлы йошым қанатын қағып,
 Коп айланды Табрида жерин.
 Хош аман бол, алтын жағыстағы
 Ширатылған жузимликлерим.

Сенинг, балки, ктап ишиндеги
 Ушь жапырағынг қууар, жоғалар.
 Брақ, сенинг гузги песиндеги
 Коркинг мангги есимде қалар.

1957-ж. Сентябрь, Қрым.

ҚАРА ҒУНША
(Рибиндранат Тагордан)

Қара гул ғуншасы деймен мен оны,
Аулында журт оны "қарамық қыз" дер.
Ушыраттым даладан бир бултлы куни,
Кози тап кииктинг козине мегзер.
Жузинде пердеси жоқ еди сонда,
Бурымлары узын, кекиллери зер.
Қара дер, неси бар қара болғанда?
Козлери кииктинг козине мегзер.

Еки қара сиыр жамғырды сезип,
Иесин шақырғандай монгирер тнымсыз.
Гулдирмама постек сабаған гези
Сиыр даусын еситип уйден шықты қыз.
Есимде, қасларын уйип қыз сонда,
Топланған бултларға салды бир назер.
Қара дер, неси бар қара болғанда?
Козлери кииктинг козине мегзер,

Ырғалды атызларда шалы толқыны,
Шғыстынг жпектей самалыменен.
Ұеш ким ислемеди атызда сол куни,
Тек-те шел басында турдым жалғыз мен.
Маған қыз жалт етип қарады сонда,
Унсиз назерменен англастық бизлер.
Оның қай жери кем қара болғанда?
Козлери кииктинг козине мегзер.

Қара булты усап козде сурмеге,
Гоззал баҳарь паслы келмей-ме усылай?
Тамаль тоғайына қара койленгке
Тосеп жаз маусими кулмей-ме усылай?

Қаранғы тунлерде йош берип жанға,
Усылай туылмай-ма зауықлы сезимлер?
Мейли, ол қара қыз, қара болса-да
Козлери кииктинг козине мегзер!

Қара гул ғуншасы деймен мен оны,
Аулында не десе, журтта ықтияр.
Майкапар жеринде сол бултлы куни
Бул жуп қара козди ушыратқаным бар.
Пердесиз ай еди ол гезде жузи,
Ержетпеген еди, еле қыпша бел.
Ол шым қара еди, брақта кози,
Кииктинг суп-сулу козине мегзер.

ҒАФАЛАҚ ҚЫШЛАҒЫНАН ХАНҒА АРЫЗ (*Мухимидан*)

Кормеген сендей адил шах яки инсан, пери я,
Даурингде жолықпас қатте ағаш жарғы зулымына.
Туған ай оқлаулы садақ болсын сенинг қолында,
Сен жақангер патшасанг жан тура алмас жолында,
Қулақ сал поқын қышлақ Ғафалактинг зарына.

Егинин шегиртке шоплеп, иргесин тескен жлан,
От басын шомеле қаплап, борилер ашқан аран,
Кенелер қанды сорып, шақсалар уулы шаян,
Тауығы ийнеликтей, ғазы губелектен жаман,
Кептер ойнақ айланған нағыз жин базарына.

Уйлери илме тесик, айырып болмас иш-тсын,
Шағаллар кетек анғып, кирпи емген ешкисин.
Қонгсыға отқа барған жолда тунер кешкисин,
Шанглақта турып назер сал, қышлақты кормек
ушын:

Қисайған ылашықлар жер толенинг жанына.

Отыны жантақ, оны-да шабар ыссыға куйип,
 Нарь қлар зағараны, тапса атын "кант" қойып.
 Сорпасын аскабақтынг "хан асы" деп ишер суйип,
 Ажырықтынг тамырын жентлеп келиге туйип,
 Қайнатар "сумелек" деп, тенгеп байрам палына.

Атлары ақсақ, жауырын базар еткен сауысқан,
 Қарға адым жер мунг болып, минсенг кушин
 тауысқан.

Урғызсанг тамға суйеп, бир жағына ауысқан.
 Су орнына адамлар қумға қолларын ысқан,
 Жазда салмасы кеуип, қыс жарымас қарына.

Табылса қамыс тосек, болар корпешеден зият.
 Ер, қатын уйықлар аралас, болса не қылсын уят?
 Суфысы гунгелектей, жоқдур имамында сауат,
 Мешити "айкормектей", тас қаранғы зулумат,
 Киргенди соқыр қлар қамап қаранғы торына.

Халқы кошер арқалап ески шобыт тонларын,
 Жеткизип кокке қайғыдан шерге толған унлерин.
 Балки душпаннынг басына салмағай бул кунлерин.
 Еситип кеше жангадан тускен салғырт пулларын.
 Қафалак қанжылады жер гунгирентип зарына.

Патшамыз рахим етсе, тангланарлық неси бар!
 Пухаранынг қалы белли, хан аларлық неси бар?
 "Мухимиды ырза қыл" деп берсе жарлық, неси бар;
 Отсе хан Махмури ушын пулды барлық, неси бар.
 Пул алманг, Қафалактынг рахим етинг қалына.

1953-жылы аударылды.

ЭПИГРАММАЛАР

Арақхордың гапи
 Пиво, арақ... табылғанын татамыз,
 Дунья маған ақпас, журтқа ақса-да,
 Ұапте сайын бир кап шийше сатамыз,
 Сонда-да бир жарымаймыз ақшаға.

Шаирсымақ бреуге

Пегас деп мннгенинг құрангқы ешек,
 Парнас деп шыққанынг бир уйме кесек.
 Қосық деп жазғанынг ақшаға дузақ,
 Сенинг келешегинг ауладқа мазақ.

Ол ким?

Оның ози ҳаялдан туды
 "Инсан" емес оған ҳаяллар.
 Ҳаялын қорлап уйинен куды.
 Енди ози ҳаялларға зар.
1958-жыл.

ЕКИ ТЕКЕ

(Рус ертеги бойынша)

Кокке тойып кок теке,
 Қайтты тусте уйбетке.
 Жапырық муйиз ақ жағал,
 Ол-да келди су бетке.

Ушырасты екеуи
 Паяпылдың устинде.

Кок теке айтты "амеки,

Адепсиз болма сен" деди;
 "Алдыменен аржаққа
 Отуим керек мен" деди.

Ақ жағал айтты "мэ-мэ-мэ!
 Усының-да қосық-па?
 Жлигим снып кетсе-де,
 Турғаным турған, асықпа!"

Бреуи сузип "дук" етсе,
 Бреуи аяқ сермеди.
 Муйизлери айқасып,
 Ұеш бри жол бермеди.

Тобесинен кун отти,
 Астынан су гурлетти.
 Кеш болғанда екеуи-де
 Теренг суға "гумп" етти.

1950-жыл.

КЕУЛЛИ ҚОСЫҚ

(қуншығыс ертегининг мотивында)

Пол астынан
 Шықты тышқан.
 Ырғып бир гез
 Столға тез
 Миндн, тусти.
 Бир ыдысты
 Корип дарьхал,
 Аузын басты.
 "Бул екен пал!"
 Алағайым,
 Жанга таптынг:
 Жуғы ғой бул

Ақ арақтың!
Бир урытлады,
Ырғып тусты.
Басы ғуулап.
Кеули ости.
"Хуппа—қасса,
Хуппа—қасса!"
Кетти баслап.
Пшықты-да
Сокти ыраслап:
"Пшық зангғар,
Қай гордесенг?
Қассени бир,
Сени жесем!
Мойныңды тап
Бурар едим.
Жерге таулап
Урар ездм.
Уай, бишара —ай,
Қорқақ пшық,
Мени корип
Кетти-ау қашып!
Қашпай-ақ қой,
Мен жемеймен.
"Қуллық" десенг,
Ундемеймен.
Кел, ойнайық,
Қорқпа қасла!
Қиын екен-ау,
Қара басса!
Хуппа —қасса,
Хуппа-қасса!...

Пеш артында
Мияубике

Қарауыллап
 Жатты уйге.
 Козин ашса,
 "Хуппа—қасса!"
 Қандай қзық,
 Концерт ози,
 Мойнын созып,
 Қызды кози.
 Жумсақ басып,
 Қайрады тис.
 Қзықтырды
 Муртлаш артист.
 Сғалады,
 Биик пештен,
 Стол бетке
 Келди астен,—
 Тапъ берди —де,
 Қалды басып...

Тышқан кетти.
 Зорға қашып.

1949-жыл.

КИШКЕНТАЙЛАР ҚОСЫҒЫ

Топ

- Топ, топ, домалақ,
 Қайда кеттинг жумалап?
 - Бала, бала, бала!
 Еткен исинг шала.
 Айт, қане, неге сен
 Мени суға тебесенг ?
 Батпаққа да басасанг,
 Шангга таслап қашасанг.

Сонынг ушын айтпайман,
 Уйге де қайтпайман.
 Салмадан ағаман,
 Стадионнан шғаман.

Қуыршақ

Қуыршақ, қуыршақ,
 Тамды айланып жуырсақ.
 Ақ кушикке "хап!"—десек,
 "Изимизден шап" десек.
 Жасырынып, жалт берсек,
 Тауып алса, қант берсек.
 Кушик жанын аяса,
 Излесе тал саясын,
 Уйге қарап жуырсақ,
 Муздай суға жуынсақ,
 Таза болып, тамақ жеп,
 "Хайя жаным, хайя!" деп,
 "Пыр-пыр" етип уйықласақ,
 Уйықласақ!

1959-жыл.

БРИНШИ ЗУРААТ АЛЫНҒАН ЖЕРДЕ...

Умытпаспан, дослар, омирде
 Умытпаспан бул алтын гузди:
 Бринши зураҳат алынған жерде
 Бринши рет суйдим бир қызды.

Ойламаған едим муҳаббетти
 Болады деп соншелли қызғын.
 Озим қалдым, ал кеулим кетти
 Қапталына ерип сол қыздың.

Газине аштық жанга жерлерден,
 Иске тусты жаслық жгери.
 Бринши будай толқыныменен
 Жатты шулап Қостанай жери.

Шақырды уатан, келди жардемге
 Комбайнлар туысқан Доннан...
 - Катя, айтшы, сен сүйесенг-бе?
 Деп бир куни сорадым оннан.

Жақты-ма я қалды-ма жақпай,
 Бле алмадым.
 - Кимди?—деп кулди.
 "Мени" деудинг есабын таппай,
 Бердим оған бир қсым гулди.

Гузги аспандай жарқ етти жузи,
 - А-а, гулди-ме!... Суйгенде қандай...
 (Гулден-де бетер суйеди сени,
 Деген янглы ырғалды будай).

- Жерлеринде бзинг Харьковтынг-да
 Гуллер дым коп усындай сулу.
 Қандай жақсы қдыру онда
 Ғамь ырғалған будайды ору...—

Деп комбайнын ходлай баслады,
 Иске тусип кеттик тағы биз.
 Тобеде гуздинг шийше аспаны.
 Томенде будай телегей тенгиз.

Онгиринде кордим Катянынг
 Озим берген гулдинг бир тубин...
 Сойтип, менинг тунггыш муҳаббетим
 Жанга жерде жарды буртигин.

- Жас азиат!—деди кетерде ол,
 Жмынглатып қауайы козди.—
 Тағы усындай жанга жерлер ашсанг,
 Тағы келейин келеси гузде...

Айттым оған —Суйиклим, ғам жеме,
 Бос жатырған жер болса, барининг
 Маселесин қарап Кремльде,
 Себемиз жылда тнышлық данин...

Ол қыз кетти меннен узаққа,
 Орылған жер қалды жалангаш.
 Дала гули солды, брақ-та,
 Гул солса-да, кеуллер солмас.

1954 ҳамь 1959-жыллар.

АМУГЕ

Ағын суды жағалағаннынг
 Сезими сергип, кеули кенгейер.
 Тебисиндей тамырда қаннынг,
 Су тоқтаусыз ағуды блер.

Ғамь тнымсыз, ғамь де қунарлы,
 Маужиргени кеулдинг нақшы, —
 Ашық айдан ғамь кенг гузарлы,
 Не деген бул су еди жақсы!

Азиянынг асқар тауларынан
 Тнып тусер ол, ылаяр жолда.
 Минераль жалап жағаларынан,
 Алып келер ол атызларға.

Мнип онынг қумлақ жағасына,

Зауқланасанг, қуанасанг сен.
 Жақсы ойлар уймелеп басынга,
 Озингди мартъ сезесенг бирден...

О, Амуим, сен ҳасыл сусанг!
 Егер менинг адамларға деген,
 Майда-шуйде окпе-гийнем болса,
 Аяғынга ығызып кет сен!

Ығызып кет шоптей қалқытып,
 Мен-де сендей шалқып ағайын.
 Саль нарсени кеулге кек тутып,
 Саль нарсеге табаламайын.

1959-ж.

СЫН КЕРЕК

Сынсыз тайдыңг жал, қуйрығы дузелмес,
 Отириктинг орны басқа, шын керек.
 Сын болмаса кемшиликлер дузелмес,
 Соныңг ушын сыншы керек, сын керек.

Критика қозғау салғыш куш болар,
 Сын кормеген хатеге-де дус болар.
 Сыншы болу аур бир жұмыс болар,
 Барлық уақта коммунистлик сын керек.

Адебиятты пахта десек егер биз,
 Агрономсыз қайтип пахта егермиз!
 Олақпыз ба, талантсыз я шебермиз
 Барин таллап айтатуғын сын керек.

Адебият—бағ, сыншы оныңг бағманы,
 Бир козбенен қарар барлық миуаны.
 Қосықтыңг бар қисық, дузу, сидамы,

Терис путағын алатуғын сын керек.

Косық қлып ақпас пенен жантақты²,
Гей бреулер минет етпей мал тапты.
Дурыс айыру ушын қараны, ақты,
Илгир зейин сыншы керек, сын керек.

Сыншылардың тури коп-ау, Брақта,
Гей бир сыншы адилликтен жрақта,
Гей бир шаир мегзер отпес ораққа,
Сондайларды егейтуғын сын керек.

Гей бир сыншы бақлап журер қашықтан,
Қара созди зорға айыраp қосықтан,
Қанат шықпай ушаман деп асыққан,
Ондайларды ойландырғыш сын керек.

Гей бир сыншы аул корсе, "қала" деп,
"Надурыс" десенг, жаны шғар "жала" деп.
"Аяғынгды дузулеп бас, бала" деп,
Сондайларға жол силтерлик сын керек.

Гей бир сыншы ақпай атып "толдым" дер,
"Маған ашық бари дангқлы жолдың" дер,
"Белинскийдинг бел баласы болдым" дер,
Сол сыншының тап озине сын керек.

Сыншы болу ангсат емес билгенге,
Критиктинг жолы назик жургенге.
Ұрбир адам снын оқып коргенде,
"Инабатлы екен" дерлик сын керек.

Етикши болған бар, еринбеген бар,

² Бул қатар А.Дабыловтың созинен. И.Ю.

Сыншы болып талай таяқ жеген бар,
 "Сын дузелмей, мин дузелмес" деген бар,
 Барлық уақта адил сыншы, сын керек.

1957-жыл.

* * *

Жазғы кеште екеумиз парк ишинде,
 Отырдық тупкирдеги скамеяға.
 Хрусталь бокалменен сол бир тунде
 Жас омир ышқы шарабын берди маған.

Иштим-де, басым ғулап, кетип есим,
 Иискедим улбиреген ақ тамағынгнан.
 Дрилдеп суға тускен ай саулеси,
 "Суйемен" деп турғандай болды маған.

Духовой оркестрдинг намасы-да
 Сол созди қулағыма қайталаған;
 Самал-да жапырақлардың арасында
 Сбырлар "суйемен" деп ол-да маған.

"Суйемен" деген сол бир сырлы созди
 Айтпадың сонда, жаным, тек ғана сен.
 Брақ козинг козиме тускен гезде,
 Кулимлеп, кирпигингди салдың томен...

1950-ж.

КОМНАТА № 501

Б.—ға.

МГУ-динг жатақханасында
 Лап болмайды мынг жай бар десе.
 Жасырмайман, Брақ-та, онда
 Бес жузь бринши жай озгеше.

Бир, еки, ушь....

жети койқанынг

Тусына жети глемше керген.

"Жети сулу" поэмасынынг

Геройлары жасар бул жерде.

Гоззал Нина алыс тайгада

Қарағайды аралап оскен.

Тажик қзы Чехраизада

Мсалы Пәнж алмасы пискен.

Тираналы Хаджире тентек

"Мен Пушкинге ашықпан" дейди,

Ян—Гуй—фей, "Как дело?" десек,

"Карашо!" деп кулимсирейди.

Эстон қзы Лидиа бағана

Сойлеп берди "Калевипоэгти"³

Осетинли мулайым Сона

Бос уақтында кестеге епли.

Жетинши кыз—Аму жұлдызы,

Блайынша айтсам, маған ауллас.

Ах, қой козли қарақалпақ қзы,

Атынгды атап сыр берсем болмас...

Жыл-да келемен, сағынышым мушкил,

Аз жазасанг, ол-да бир азап.

Оқисанг-ау жане-де ушь жыл,

Оқуынг сенинг не деген узақ!

Оқынг қызлар, ким блим алса,

³ "Калевипоэг" – эстон халқыкынг дасьтаны. И.Ю.

Пайдасы коп халқ иси ушын.
Алыста қалған адамынгыз болса,
Маған усап қаттырақ сағынсын...

Талай журттынг қосқан ул-кзын
Москвада жай коп ғой бундай.
Дегенменен, еле сол созим:
Дым озгеше-ау, досларым, бул жай!

Ғай, ысық жай, кутип қара сен
Жети сулу семьясына.
Қосыламан "Жақсы жай!" деген
Сдудкомнынг жарнамасына.

Жети гули жети турли жердинг,
Гуллену, дослық тлеймен сизге.
Барингизди суйдим, жақсы кордим,
Ашықпан тек бреунгизге...

1953-ж. Москва.

МАРТЛЕРГЕ ⁴

(Алимпаша Салауатовтан, қумық шаиры)

Дуньямалын пинхан етип тауларға,
Комешине кул тартар коп намартлер,
Биз тусейик ел бахыты ушын дауларға.
Муҳаббетли, ержурекли, ғай, мартлер!

Бул таулардынг бары-жоғын талаушы,
"Озь басым" деп, безип туған жеринен,
Жат бреудинг босағасын жалаушы,
Қандай пайда озин ойлаған ерден?

⁴ Бул қосық Дағстанда советлик дузимнинг орнауына арсыласушы контрреволюция ҳарекетине қарсы жазылған. И.Ю.

Ким разы екен, жан деп суймей тауларды,
 Коп душпанға коксин ози ашпаға!
 Туған жерге дарытқанша жауларды,
 Биз қайылмыз ана сутин құспаға.

Мартъ журегин тербендирер уранлар,
 Ғазирленглер сауаш бабы затларды.
 Тауда оскен, ғай, қағарман қранлар,
 Тезликпенен келтиринглер атларды!
1921-жыл, Яхсай.

КЕТЕР

(Мақтымқулыдан)

Адамизат, фалек саған,
 Бир кун тонын пшер кетер.
 Жальлад кби урып қанжар,
 Қанларынгды шашар кетер.

Гезбе жағанды меил етип,
 Биҳуда жерде сеил етип,
 Алдын қонған, наубет жетип,
 Коз ашқанша кошер кетер.

Олгенсонг сени ким ядлар.
 Себил қалар бедеу атлар,
 Оны минген азаматлар,
 Қара топырақ құшар кетер.

Дунья деген сонгы ақыбет,
 Избети паянсыз даулет.
 Ажел деген ащы шербет,
 Харь ким оннан ишер кетер...

Мақтымқулы, бул не жайдур,
 Ажеп бир каруан сарайдур.
 Дауран бир долы ҳаялдур,
 Бир кун сени қушар кетер.

САҒЫНУ

Саҳарь уақта минсем Машук тауына,
 Кулди куншығыстан тангнынг жулдызы.
 Гумис булақлардынг шоқ қайнауы-да,
 Сени еске салды, амудинг қзы.

Таудан ақ бултларды айдаса самал.
 Былғап турғандайсанг маған орамал.
 Су ишуге келген бир ару марал
 Саған мегзеп қалды, амудинг қзы.

Аскар тау Эльбрус аспанға тийген,
 Сымбатлы ақ тосин кокше булт суйген.
 Баҳарь байрамында ақ койлек кийген
 Турқынгды яд еттим, амудинг қзы.

Самал сылдырлатса жапырағын талдынг,
 Сени келди-ме деп талай алдандым.
 Каклик дурлеп ушса астынан жардынг,
 Жамалынг елеслер, амудинг қзы.

Корсем сынғқ-сынғқ кулген суларын сайдынг,
 Тынглап шопан шерткен сестин сырнайдынг,
 Сонда бир сен болып шадлығым, қайғым.
 Турдынг коз алдымда, амудинг қзы.

Нарзан булақлары қандай азада,

Сенинг кеулинг янгли тнық җамь таза.
Таулар оянады, кеулим бимаза,
Ингкарым озингсенг, амудинг қзы.

Сағынышларынг бийлеп бар тақатымды,
Тас устинде турдым оқып хатынгды,
Жазсам жас еменге ойып атынгды,
Таулар ядлап алды, амудинг қзы.

Бештау мунарланып турар қасымда,
Кокше булт желбирер ушабасында.
Ғарь ким яр ышқында куйсе жасында,
Мендей болып куйсин, амудинг қзы.

1953-ж. Пятигорск.

БИР НАҒАНҒЕ

(Қасым Аманжоловтан)

Сыртқы туринг тап бурынғы байдайсанг,
Айырманг тек: сен галстук байлайсанг.
Елирерлик, семирерлик жонинг бар,
Қусасанг-да, оны қайта шайнайсанг.

Комешинге кул тарту тек уранынг,
Барды-жоқты қосық етип қурадынг.
Хоппия тусь, сескенсин журт сыртынгнан,
Тек жарылып кетегорме, шрағым.

ДУНЬЯ АДАМҒА ЖАС КОРИНЕР...

(Ғамид Алимжаннан)

Гулге қонған ғарре корсем,
Қызғанышым қозады.
Жасарушы ғарры корсем,
Мудам козим қзады.

Шаштынг ағы зинет болар,
 Адам озин жас сезсе.
 Кокиректи комген сақал
 Нурға мегзер ақ туссе.

Дунья адамға жас коринер,
 Болса-да ол ески зат.
 Озь иеси келсе егер,
 Жасарады екен табият.

ЧИМБАЙДЫНГ
(«Чимбай" намасына)

Қыз—жгити кийген атлас, дарайы,
 Бағы—бостан гул-гул донген шрайы,
 Қарақалпақтынг Нокистен сонг орайы,
 Шадлықта шалқыған ели Чимбайдынг.

Кегейлиден ат суғардым саҳарде,
 Бағ ишинен бир гул уздим баҳарде.
 Ғарры —жасы мнеғойса қаҳарге,
 Енг бринши минет ери Чимбайдынг.

Қубласы Халқабад, арқасы Тахта,
 Тергени ақ алтын, еккени пахта.
 Партия қай иске шақырған уақта,
 Барьхама буулы бели Чимбайдынг.

Асфальт жолынг ығбалынгның айғағы,
 Терген пахтаңг минетингнинг қаймағы.
 Туып оскен елим—аул-аймағым,
 Гулдей ашылабер, жери Чимбайдынг!

1954-ж.

ЖЕТИМЛЕРДИНГ АНАСЫ

(Коста Хетагуровтан)

Тонглап ғарғалар дурь-дурь,
Улыр уйтқыған даул.
Менгреу жылғада мулгир
Нар деген аул.

Аур минет кундиз коп,
Ақшам азлап алар дем...
Қия таста молтилдеп,
От шғар бир сакляден⁵.

Аулдың бир шетинде,
Турар хулеп малхана.
Онда қиналар кунде
Сорлы жесир бир ана.

Жанып қайғы-ғам геулеп,
Уйқы қашар козинен.
От басында гуйбенглеп,
Дингке кетер дзинен.

Ызғар жерде узақ тунь,
Аунасып орден ыққа.
"Аш болдық" деп бес жетим,
Телмиреди ошаққа.

Бурсенгаеп аш борилер,
Олер улып жрада:
Аш халқты сум ажел
Шалғы янглы орады...

⁵ *Саклп*—кавказ халқларының уй-жайы. И.Ю.

"Шдай турынг азырақ,
 Жлай берменг оншама!
 Ауқат берип, ҳазир-ақ
 Уйықлатаман"—дер ана...

Пысқып ғана жанады,
 Ошақтынг қоламтасы.
 Қазанға байғус ананынг,
 Тырс-тырс тамар козжасы.

"Қурған аке, ант берип,
 Қалдырып мени жабирге,
 Жетимлерге панть берип,
 Жатырсанг-ау қабирде.

Бес жетимек балангның,
 Олимин корсин деп-пе единг?
 Журегин бахты қарангның
 Суырып неге кетпединг!

Еркек ширкин сум екен,
 Зирек екен қатыннан;
 Олди-де қутылды бирден
 Уйдинг машақатынан...

Тлеп алған улынгның,
 Кози қалды шныңда,
 Олсек биз-де, қулыным,
 Жатар едик жанынгда..."

Тырс-тырс тамар қазанға
 Коз жаслары ананынг.
 Ошақтағы қоламта
 Пысқып ғана жанады.

Самал оксир гуилдеп,
Ғам-қайғы уйықлап жатар.
Уйқы демеу кеулге,
Уйқы козди құрғатар.

Жетимлерин сорлы ана
Тонгбасын деп қымтады,
Орап-шырмап сабанға,
Демименен жлытады.

Сонғғы умиттей молтилдеп,
Ошақта от ойнады.
Жлағанменен енгкилдеп,
Балалары тоймады.

"Хазир псер машьяба,
Уйықлайсыз тойып жатып".
Деп отырды сорлы ана,
Қара тасты қайнатып...

Жақынласқан гезде танг
Пасейди самал, тынды қар.
Тербеп умит, қайғы-ғам,
Уйықлап кетти байғуслар.

ПОЭМАЛАР

ТУЫСҚАН ТУРКМЕНСТАННЫҢ 20000 ГЛЕМШИЛЕРИНЕ АРНАЙМАН

ГЛЕМШИ ҲАЯЛ ҲАҚҚЫНДА ҲАҚИҚАТЛЫҚ

Жузи ару, қолы шебер
Шебер Ерсарының қзы.
Кемине.

"Мен халқ коркем онерининг
талай ажайып улгилерин
корген едим. Бирақ бул
коргезбеде коргенлерим
глемшилик онерининг коркем
суретлеу мумкиншилиги
жониндеги менинг
тусиниклеримнен анағурлым
асып тусту.

*(1952-жылы Қарақалпақстанға
акелип коретилген туркмен
глемлери коргизбесининг пкир
билдириу даптерине бир
қарақалпақ мелиораторының
жазғаны).*

Армуз сайларының ағысы жақсы,
Сайдың гулге оранған жағысы жақсы.

Марко Поло⁶ блип мақтаныш еткен
Бахарден қзының нағысы жақсы.

Гул нағыс уатаны гоззал Бахарден,
Шықтым гул ышқында ерте сахарден,
Кок майса ишинде бир тупь қызғалдақ
Гүмис сай бойында жарқ етти бирден.

Қиял аулағандай алтын балықты,
Сайдың суыменен гуманым ықты,
Қызғалдақ дегеним, қол созып корсем,
Кетен койлек киген қыз болып шықты.

Ол айтты: "ғошжигит, кел, адеп сақланг,
Мен айттым: "гулге ашық қарақалпақпан".
Ол айтты бир нама тартып бер онда,
Қале Мақтымқулы, қале Бердақтан!"

О, Бахарден қзы, аспанда айым,
Гумис тақиянга ғубба болайын.
Егер ҳауес етсенг менинг сазымды,
Аламойнағымды қолға алайын.

Анейи қалпақ деп ойлама жанан,
Горуғлы ағама ҳамьдам болғанман.
Брақ, туркмен қзы хошхауаз келер,
Сонда-да алдыңда отейин сыннан.

Балки насаз келер, балки саз келер,
Балки ҳауазымнан бахарь жаз келер...
Тек синглим, қардашлық кеулимди уқсанг,
Сонның озинен-ақ маған ҳазь келер.

⁶ Марко Поло—венециялы саяхатшы. Ол туркменлердинг глем тоқудағы шеберлигине кута жоқары баҳа берген. И. Ю.

* * *

Кербаланынг киигиндей сланглап,
 Ерсарынынг гоззал қзы ержетти.
 Брақ оны қалынгмал берип танглап,
 Бир яумыт сарьдары алды-да кетти.

Мал басқылап муҳаббеттинг гуллерин,
 Сынды толмай жас омирдинг кесеси.
 Хорлықпенен отти ҳаялдың кунлери,
 Кореалмады озь обасын, шешесин.

Куни-туни қарангғыда қарманып,
 Тоқыды ол байбишенинг глемин.
 Қаныменен жазды арзу-арьманын,
 Нағыспенен айтты умит-тлегин...

Коп узамай ол қызлы болды сарьдардан,
 Арулықта анасынан зияда.
 Қапестеги илгир зеин палапан
 Уқты барин, нени корсе уяда.

Адам корки ауладына откендей,
 Отти кызға шешесининг онери.
 Кесте тиксе шолге шамен питкендей,
 Жансыз гуллер ғуншаланып онеди.

Глемши ҳаял берип оған коп ақыл,
 Айтты: "қзым, анангның бир сози бар:
 "Онерли жан олмес" деген бар нақыл,
 Бул онерде тришиликтинг кози бар.

Глем тоқу бабамыздың онери,
 Ол туралы жасымда коп еситтим,
 Менинг анам болды глем шебери,

Теренг срын билген усы касиптинг.

Сол сырды мен ишке туйип журемен,
Уйретсе де анам байғус жасымнан.
Енди соны қзым саған беремен,
Уйрен барин шықпай журип қасымнан.

Онер ушын жапа шеккен мамангнынг
Ядыгары ушын бир ис баслайық;
Сай келместей ақылына адамнынг,
Бир ажайып глем тоқып таслайық".

Деп глемши ҳаял кетти сарьдарға,
Айтты керек затын тез таярлауды.
Байлық десе дуньяхорда жан бар-ма?
Аньжам етти ҳасыл жунди, бояуды.

Ана ҳамь қыз еки жыл жип иирип,
Сабақларын озь қолынан бояды.
Ботен адам киргизбеуге буйырып,
Бир онгаша жерге ормек курады.

* * *

Кунлер тамшысынан жыллар жиылды,
Талай сапар қайтты ғаз ҳамь тырналар.
Миллион сабақ туйилди-де, қиылды,
Еки гоззал тным таппай тырбанар.

Тебен болып темир тарақ тислери,
Қырқылық жнгишкерди қлыш ушындай.
Қыста қатып, жазда жанып иследи,
Алыс жерге жол тартқан жыл қусындай.

Коз ашып жумғанша сен жети жола
"Тоқылды" деп жети айтсанг, тил келеди.

Ормек қурған жлы туылған бала,
Глем питкен жлы асық уледи...

Питти, сойтип, глемлердинг патшасы,
Алты қанат уйдинг ишин орап тур.
Қонгсы-қоба коримликке зат тасып,
"Қайдан алдыңг?" деп сарьдардан сорап тур.

Қарап корсенг, турған жеринг бостандай,
Услап корсенг, ушығанынг жумсағы.
Ғайрынағыс "Ғарип-Ашық" дасьтандай,
Корген адам яр жамалын қумсады.

Бул глемнинг донбели бир сры бар;
Теке корсе мнау "ақалтекен" дер;
Яумыт корсе, "буны тоқыған дилбар,
Бзинг қанымыздан болған екен" дер:

"Бзинг гул" деп ауар коклен ангсары,
"Бзинг улги" дейди шаудыр шад болып;
"Бзинг қыздыңг онери" дер ерсары...
Кетти, сойтип, глем дангқы яд болып.

Донди глем гейде тауыс париндей,
Аспандағы айқулақтай кубылды.
Гейде глем фирузанынг гулиндей,
Сулулықтынг бар шегинен шғынды.

Ғарь туги бир кирпич-ышқы оғындай,
Зер шашағы жалын болып лаулады.
Га ғыжлады сексеулдинг шоғындай,
Га тандырдай ушқын шашып ғаулады.

Сегбир тартып саяхатшы гулетип,
Бул глемди кунбатысқа мақтады.

Аурлығын сап алтынға олшетип,
Глем сатып сузди сарьдар ақшаны.

Глем дангқы ертеке болып тарады,
Ұинди, парсы, ауғанлардың елинде.
Глем ушын жанжел оты жанады
Ол тоқылған жақта—туркмен жеринде.

Журт мақтады, сойтип сырлы ғалыны,
"Алтынғой" деп саудагерлер жутынды.
Ақыры ол жайлап Ургенч, Марыны,
Иранышақ сарайына тутылды.

Хиуа ханы Техранға бир барғанда
Бул глемге кози тнып суқланды.
Кеули толып қызғанышлы арьманға,
Пухарасын қарғап, иштен боқланды...

* * *

...Бир куни хан алтын таққа тырмаса,
Ғазеппенен еске алды сол глемди.
"Соны тоқыған егер пери болмаса,
Табынғлар!" деп парьман етти ол енди.

Жасауыллар шапты туркмен жерине,
Тауып алып келди яумыт келинин.
Брақ, қорқпай ханның шеккен деминен,
Айтты хаял бар жағдайын елининг.

Сонда гоззал глемшини тынглап хан,
Блайынша сауал берип жонелди:
"Ондай қасыл бояу таптың сен қайдан,
Ким уйреткен бул ажайып онерди?"

Басқа журтқа неге саттыңг урыдай,
Неге саттыңг оны иран шақына?
Хан қалтасын кориппединг қурыдай?
Қаншама зер алар единг қақыңга?

г л е м ш и

Ырас, тақсыр бир билмеслик ис откен,
Брақ, оныңг сатушысы мен емес.
Ал глемди току исин уйреткен—
Марқум, анам умытпаспан оны ҳеш.

Аш кептердей жемсегим толсын деп,
Мен жети жыл дансиз жерди шоқыдым.
Кеулдеги дартим умыт болсын деп,
Бир глемди сексен торть ай тоқыдым.

Озим танглап қылшық тарттым тубиттен,
Озим иирип, белли жанды қинадым.
Кестелерин кеулимдеги умиттинг
Шешекатқан шаменинен жинадым.

Сары бояу—кеулимдеги қайғы-мунг,
Қара бояу—тағдирымнинг гуасы;
Жасыл бояу—арьманлары жаслықтыңг,
Қзыл бояу—журегимнинг жарасы...

х а н

Болды, болды, керек емес дартинг, ҳай,
Керек емес маған сулу қиялыңг.
Енди сенинг уйинг—мнау кенг сарай,
Сен боласанг он екинши ҳаялым.

Бала туып беруинг-де шартъ емес,

Тек-те сондай глем тоқып бересенг.
 Ал, бас тартсанг, корген дартинг дартъ емес,
 Дартти ханнынг ғазебинен коресенг.

г л е м ш и

Тақсыр, раҳим еткил ғарип қулынга,
 Ели—халқынғ аман болғай, илайым.
 "Адил шахым гул шашты—деп — жолыма" —
 Туркмен еллерине айтып барайын.

Бул касипти қоюға ант бергенмен,
 Глем ушын тогилгенде журт қаны.
 Урыс-жанжелге себеп тауып бергеннен
 Абзел дедим онеримди қурытқаным.

х а н

Блесенг-бе, турсанг кимнинг қасында?
 Назынғды қой!

г л е м ш и

Антым ырас, наз емес.
 Онысыз-да пухарангнынғ басында
 Урыс-жанжел ғауғалары аз емес.

х а н

Урыс—жанжел аз-ба, коп-бе,—мен оны
 Блип жургеним жоқ сорап ҳаялдан.
 Мен—саған ҳукимдар, Хиуанынғ ханы,
 Тоқисанг! Сол менинғ буйрығым саған —

Деди-де хан коз алартып ҳаялға,

Қабағынан қар жауардай туксийди...
 Онер қзы шомип турли киялға,
 Га толқыйды, гейде унсиз оксийди.

Отырар ол бағ ишинде толғанып,
 Ұауыз бетте тауыслар журь доланып.
 Ушь кун маулет берген оған, болғаны,
 Жаутанглайды жань-жағына қаранып.

Боранлы кеш. Қушып ана қабинин,
 Қорқынышлы ант берген гези есинде;
 "Қайтып тоқысам сондай глемнинг турин,
 Сутинг урсын" деген сози есинде.

Журек дурсь-дурсь, кернелди қан тамыры,
 Ана алдында берилген ант кушли-ме?
 Женгерме екен яки патша ҳамири?
 Алып келди жане ханнынг устине...

г л е м ш и

Раҳим етинг ханым, тоқи алмайман.

х а н

Саған сонғғы сапар хан буйырады.

г л е м ш и

Бари буйрықсыз-ақ тусиникли маған,
 Ант бузғанды ана сути урады.

х а н

Исенгим келмейди мен озь козиме,

Пухара патшасын тынглаудан қалды.
Жальлад! Таргынғ дарға, корсет озине.
Жоғалт коз алдымнан мна ҳаялды!

Жоқ—жоқ! Аспанғ дарға, ол ушын дар аз.
Ол бирден олмесин, зинданға тасланғ.
Ханын танығанша қиналсын бираз,
Қырқ ай куннинг жузин корсетпенғ ҳаслан,
Жоғалт коз алдымнан!...

* * *

Глемши ҳаялды

Таслады апарып тезден зинданға.
Коп насият айтты; азапқа салды,
Брақ глем тоқып бермеди ханға...
Хорезмнинг талай қара тунинде
Молть-молть етип сонди мынг сан жулдызлар
Мунглы менгреу суық зиндан тубинде,
Мезгилсиз қартайды қанша ул-қызлар.
Дегиш жалмап жағаларын дарьянынғ,
Қутырынды аш толқынлар тиркеси.
Дартлерине таба алмай дарьманын,
Сола берди, сойттип, онер еркеси,
Сырлы глем нағысындай гуллеген,
Коз алдында жас балалық шағы ымлар.
Умитиндей жолаушынынғ шоллеген,
Жуырады булдыр-булдыр сағымлар...

* * *

Булдыр сағым алдар мудам умитти,
Ҳақиқатлық алдау билмес, брақта...
Жол бойында жалғыз кемпир турыпты,

Жулдыр киим сырғып турли қураққа.

Хиуа бугин дубирлиден силкинип,
Отер ағылып, отер қзыл жалаулар.
Дарья устинен муз жбитип кун кулип,
Еригендей қыс қаҳари—қраулар.

Белде дорба, қолында тал таяғы,
Балки бул бир диуана я талапкер...
Ғау, тоқтайтур, глемши-ме баяғы?
Қой, ол емес шғар балки, қарап кор!

Муҳаббеттинг жұлдызындай сузилген,
Ах, суйкимли қумай козлер, қайдасыз?
Кетен койлек онгиринен узилген
Гуляхадай жылтырайсыз пайдасыз.

Ол коре алмас ... Брақ жаны сезбей-ме
Жақты омирдинг жыллы лебин, саулесин!
Кемпир кеули уатан жолын излейди,
Тиклейди ол зиндан езген геудесин.

Аскер барар жер қайысқан кушпенен,
Далбедеулер сулық шайнар арқырап.
Жанглаушы бир жанға жайлы сеспенен
Таныс туркмен айдымына сал қулақ:

Жерлеримиз таумекен,
Еллер ғурғынлаумекен
Ушып келген ақ қулар,
Менинг обам саумекен?

Азат кеулим шад болды,
Откенимиз яд болды.
Коп куткен арьманымыз

Енди ғақиқат болды.

Бултлы куни ай болмас,
Корип кеулим жай болмас.
Хеш хукимет, хеш патша
Советлерге тай болмас...

"Ҳэй, яш оғлан, бери долан, доғаным!
Ықласынга мурад болсын, бер хабар...
Бантин ашқан толы сулы сағанынг
Ким екенин баян айле сен дарьхал!"

Деп қышқырды кемпир жолға сер етип,
"Аже—деди туркмен жгит болып шад,—
Азатлықты сзинг ушын доретип,
Дауьран берген Ленин атлы азамат..."

Билсенг, аже, сиз де, биз де бир тлек,
Мен-де мунглы шаудыр едим марылы.
Мардикарда журдим талай тентиреп,
Кормеп едим аур истен арылып.

Большевиклер қулатты "ак патшаны",
"Езилгенге еркинлик" деп салды жар.
Мен-де жылдам адил жолға атланып,
Қзыл аскер болып алдым сол маҳаль:

Рус, озбек, қарақалпақ, қазақтан
Азатлық деп атландық коп халайық.
Биз қутылдық енди барлық азаптан,
Журь анажан, туған жерге барайық!"

Шын жласа соқыр козден жас келер,
Жлар кемпир улын корген анадай.
Жауды қуған батыр қзыл аскерлер,

Алып кетти оны жатқа санамай.

Атлар терлеп, тачанкалар сзып қум,
Қзыл тулар тынбай желпил қағады.
Шанға батып перзентлери Лениннинг,
Туркменстан жолларында ағады...

* * *

Кунлер ысып, жасыл шоплер сарғайып,
Сағым ойнап Кербаланынг шолинде;
Шоль буркити шопсиз жерде жарбайып,
Уулы жлан усап минсиз оримге, —

Ширатылып пута астында ҳалықлап,
Жатқан гезде заҳарь тамып тсинен,
Кииклер-де орден ыққа шарықлап,
Су таба алмай дингке кетер дзинен.

Дала коркин снгирип озь бойына,
Қарамықтай қара кози булдырап,
Сары ылағын ертип алып сонгына,
Су ышқында қанғғып барар қулдырап.

Қонғыр самал жулқып селеу, жусанды,
Жамғыр суы липлеп сай ҳамь салада,
Тербелгендей кок шоплер коз қуантып,
Баҳарь айын излейди ол даладан

Су коринди сол уақта бир жрадан,
Шапты жануар асықтырып ылағын.
Сол маҳалде "шырп" етип бир оқ жлан,
Байғус ылақ жерди сузип қулады.

Жан айбатыменен киик сузди-де,

Откир тсин урды келип жланға.
 Оқ жланды "ғырт" еткизип узди-де
 Аузыменен ылақтырды далангға.

Коз жас тогип айдалада мангырап,
 Киик шапты шыр айланып еликти.
 Жра бойы коп узамай қангырап,
 Шоль кузғыны уймеледи оликке...

Неге, оқушым еске тусту бул сурет,
 Жетеледим сени неге қиялға?
 Жонсиз қангғып кеткен болсам, апу ет!
 Кел, кайтайық биз глемши ҳаялға.

Мары устинде марен шапақ кешки кун⁷,
 Когершинлер ойнар қорған басында.
 Догереклеп бес-алты қой ешкиси,
 Жалғыз уй тур сол қорғанның қасында.

Ески қорған саясында бир ҳаял
 Ислер тынбай букшенг қағып, урынып,
 Ормекпенен қосылуға тур таяр
 Қос ыйықтан қулаған қос бурымы.

Қара уйде еки бесик тербелип,
 Инггалайды қыз ҳамь бала—егизек.
 Кемпир айтар: "жане, қзым, бир келип,
 Емизип кет балларымды тезирек".

"Хазир, аже, емизуге бараман,
 "Ақ гулден" ушь туйин қалды туйилмей".
 "Жаным қзым, узақ жаса, бол аман,
 Бахтың кулсин глемингнинг гулиндей!"

⁷ Марена – глем ушын қзыл бояу алынатуғын шопь. И.Ю.

Азатлықтың дами қандай мазалы!
 Қайғы-ғам жоқ, ериксизлік жоқ жудеткен.
 Кеул барлық қасиреттен тазарып,
 Қуаныштың қосықларын удеткен.

Асырылып биик қорған басынан,
 Алтын құяш кок жиекке ығысты.
 Балаларын емизуге асығар,
 Мадоннасы азат болған шғыстың.

"Қалды мне туйилмей бир туйин" деп,
 Суйрик қоллар ақ сабаққа созылды.
 Сол мағалде когершинлер дурилдеп,
 Ески қорған тнышлығы бузылды.

Ғамь изинше тасасынан диуалдың
 Бир бешатар "гурп" етти-де, жоқ болды.
 Шашбауын бир "шылт" еткизип ҳаялдың,
 Аттегене-ай, жабысқан бир шоқ болды.

"Уай, сорымлап" кемпир шықты уйинен,
 Қзын қармап соқыр козин жаслады.
 "Кормегеним коп екен" деп куйине,
 Басын бурип парияд қла баслады.

Балаларын шақырынып сбырлап,
 Қайран ана козин елип-елип ашады,
 Қанлы саусақ титиренип қбырлап,
 Сипап отти шала глем шашағын.

Ах, дариға, шоль кииги, брақта.
 Батар кунге бир телмирип қарады.
 Сегбир етип ангсап тапқан булаққа
 "Жеттим" деген жерде жетпей қулады...

Халқ ағылды тезден ески қорғанға,
 Ғазеп оты кокиректе асқынды.
 Қзыл отряд султан Саньжар таманда
 Қуып барар қара атлы қашқынды...

* * *

Сусыз қаптелик жол басқан сары нар
 Бир белестен аса алмай шогер ме?
 Теренг тамыр урған саулатлы шнар
 Балта тийсе бірден жапырақ тогер-ме?

Кемпир суйип манглайынан қзының,
 Бар қуатын белге жиып алды-да,
 Келиншектей жгерленип, қзынып,
 Келип турды толы журттынг алдына.

"Айнанайын халқым менинг, қулак сал,
 Бул сабақтынг ушын тауып берейин.
 Мен талай жыл зиндан кордим тасқамал,
 Сол қамалдан шықты текте хурейим.

Тар қапестен шыққан уақта сыртқа биз,
 "Азатлық" деп белди беккем орадым.
 "Зиндан есигин бузған батыр қайсынгыз?"
 Деп қиқулап қзыллардан сорадым.

Олар айтты: "аже, сизди олимнинг,
 Тырнағынан алып қалған Ленин" деп.
 Айттым: "балам ози қайда Лениннинг?
 Ол ксиде жумысым бар менинг" деп.

Аяғына бир тигизип басымды,
 Шалғайынан суйгим келди оның мен.

Тартып озине аналық ықласымды,
Ол жай алды журегимнинг торинен.

Мнип сонда арбасына қзылдыңг,
Бахтынгменен бирге келгенмен, халқым;
Зорға тауып дерегин бул қзымныңг,
Қорлықта жургенин коргенмен, халқым.

Илип жаслай калынгмалдыңг қармағы,
Қазан урған гулдей солып шрайы,—
Ҳаль, мушкил когершиндей жардағы,
Туркмен қзы, жетим еди-ау талайынг!...

Ушь қатынлы байдыңг сынды таяғы,
Қзым ҳамь мен кошип келдик усында.
Қзыл аскер,—шаудыр жгит баяғы.
Қзыма бас қосты келер қсында.

(Кзыл Арабат аржағында ҳазир-де,
Қуртып журь ол баспашыныңг панасын.
Қайтар ертенг ҳамь қушып жас қабирди,
Жоқлар ярын, балларыныңг анасын...)

Қзыллардан алып Ленин суретин,
Бойтумардан зият корип сақладым.
Кормесем-де, артып оған ҳурметим,
Ленин жолын тутқанларды жақладым.

Бир куни журт "олди" десип Ленинди,
Ботасы олген боз ингендей бозлады.
Аур қайғы тенгселдирип мени де,
Кеулимдеги гоне дартти қозғады.

Ана-бала усап арқау-ериске,
Сол азалы жлы мнау қзымды,

Атландырған едим бир улкен иске,
Брақ, бугин сол ис питпей бузылды...

Мен блемен бизди кимнинг атқанын,
Ол — баспашы, қанлы шарият малайы.
Блер олар озь кунининг батқанын,
Излер енди кек алудынг қолайын.

Брақ, айтынг бурқып аққан дарьяны,
Гурт—борилер коме алар-ма кум шашып?
Сонбес халқтынг шынға айланған арьманы,
Солмас енди азатлықтынг ғуншасы.

Ормектеги мынг сабақтынг брисин,
Узгенменен глем қалмас тоқылмай.
Узген жипти жалғауға тез крисинг,
Биз емеспиз соқпағы жоқ соқыр тай.

Қоян кусап койленгкеден уркенглер,
Ерик қызлары, турининглер женгди сиз.
Қай, азатлық дамин татқан туркпенлер,
Талайынга тас аттырманг енди снз!

Жузимизди жасырамыз неге биз,
Яшмақ тутып айыбы бар жан қусап?⁸
Қай уақытқа дейин ҳасирет шегемиз,
Ашылынглар, жарқырайық танг қусап!

Батсын куни қалынгмалдынг, шарияттынг!
Жетер бизди сур жланнынг шаққаны.
Пайдасы жоқ зарланудынг—парядтынг,
Кек боп жансын қурбанлардынг ҳақ қаны.

8 Яшмақ — илгериде түркмен ҳаялларынынг аузын колегелейтуғын пердеси. И. Ю.

"Азатлық" деп арьман жбин кестелеп,
 Олип кеткен қурбанлардың ҳаққына,
 "Жау тимесин жанга турмыс—кошке" деп,
 Жанын фида қылғанлардың ҳаққына,—

Мархум шебер қзым мна глемди
 Питкере алмай жол ортада жумды коз.
 Дурыс болмас шала қалса бул енди,
 Ғарь қайсынгыз бир туйиннен кесинг тез.

Ерик қзының арьманын биз баянлап,
 Шала қалған исин дауам қлайық.
 Ленинжанның ядыгарын таярлап,
 Бул глемди тезден тоқып болайық.

Ғамь "туркменнинг барлық ҳаял-қызлары,
 Ленин жолын болеп гулге ҳасылға.
 Коз нурындай сақлаймыз" деп биз барып,
 Ант ишейик жас қабирдинг басында!"

Ақлықларын алып қолға емиренип,
 Глемши ана усылай деп толғалы.
 Бул созлерден талай журек тебиренип,
 Тасир алмай қалған адам болмады.

Бас исип қурбан болған келинге,
 Ғаял-қызлар келди гулеп ормекке...
 Усы шынлык, сойтип туркмен жеринде,
 Бугинги кун ертек болып журмекте.

* * *

Ашхабадтың жулдызға бай туни коп,
 Фирузаның шын шрайлы гули коп.

Сырлы онер ели болған туркменде
Атқа шыққан глемлердинг тури коп.

Ол глемлер тарап жақын-жраққа,
Дүнья бойлап даурық сапар бул уақта.
Ал, Ашхабад музейинде бир глем
Айрықша тартты мени, брақта.

Айтарлықтай сулу-да емес турленген,
Дамеси жоқ дангқ, атақлы суреннен.
Брақ оның қарапайым шынлығы
Маған қымбат басқа барлық глемнен.

Бул глемге мангги ҳурмет етилер,
Қан емесне екен тамған бетине?
Жиегине салған Ленин суретин,
"Долой қалым!" деп жазыпты-ау шетине.

"Япырмай, бул ертек болған баяғы,
Ерсарының қзы-шаудыр ҳаялы.
Шала тоқып кеткен глем болды-ма"
Деген ойға кетти азлап қиялым

Ғамь музейден шықтым улкен кошеге.
Лирик самал жанды тербеп еседи.
Ал, Ашхабад аяғымның астына
Оймыш-оймыш тас глемин тоседи.

Глем —коше бул қаланың жолында,
Глем—сумка қыз келиншек қолында.
Бунда ҳамме глемменен безеген,
Жайларының диуалын-да, полын-да.

Газон-глем, кани жанлы нағыстың,
Гул кестеси комкерип тур бағ устин.

"Жаса туркмен, сырлы сурет шебери,
Леонардо да Винчии шғыстынг".

Деп алыстан назер салсам, ал енди,
Кенг майданда оранып тас глемге,
Түркменлерге келешегин корсетип,
Кун астында турған екен Ленин-де.

1955—1959-жылр

Нокис-Ашхабад

АКТРИСАНЫҢ ЫҒБАЛЫ

(ТАНГ НУРЫ)

Лиро-драмалық поэма

Қарақалпақтың брінши
драматурги, қарақалпақ
театрын дузуде белсене ис
корсеткен талантлы актер
Абдираман Отеповтың
олмес естелигине арнай-
ман

Автор.

ПРОЛОГ

Ғей сен, қонгратлы қыз, жаным Арухан,
Қзыл капы алдында иркилдинг неге?
Сғалап турғанды қой тал арасынан,
Жетер тартынғаның, кир ишкерше.

Кир деймен, қымбатлым, қолыңды узат,
Қанекей, бир батыл қадем ур,— тамам,—
Тек сойтсенг болғаны, уадем ҳақиқат,
Ажайып бир дуньяны ашайын саған.

Сен ушын жат емес бул қзыл есик,
Бикар гудикленип иштен жанасанг,
"Қолдан келмес иске умтылар" десип,—
Кулип журе-ме?—деп гуманланасанг.

Жоқ, бул жерде "саған арман тур" демес,
Жаслар бунда қуарар зауықлы кеше.
Бул Жалеке байдыңг ҳаулиси емес
Ғамь шашыңнан суйреп урмас байбише.

Бунда жоқ Жалекенинг Айтен гешшеси,
 Сени акесинен алмақшы болған.
 Излеп келип, кирмей қайтқаны неси?
 Неге қамығасанг, жаным Арухан?

Сен жетим қыз единг, сен шоры единг,
 Брақ аулымыздың сани болдың сен;
 Қалжыңгбас жгитлердинг сен соры единг,
 Жуапты шарлар единг откир созьбенен.

Сен тезек теруге шғып арқашқа,
 Гейде қандай жақсы қосықлар айттынг!
 Тоздинг сен ыссыға, суыққа, ашқа,
 Сулулығынг қаридарды молайтты.

Ананг ерте олди, миримсиз акенг
 Сени сатты байға онторть жасынгда.
 Кси есиги деген тонг тезек екен,
 Ериту қиын болды ғам қусасында.

Брақ аулымызда ҳеш қыз, ҳеш қатын
 Алдынга туспеди ақыл, шрайдан
 Ғамь ашық мнезинг, шоқ табиятынг
 Қуды ғам-қайғыны сен журген жайдан.

Лекин, тал шбыктай тауланып сонда
 Аур жук астында сен оскен сайын,
 Азап сонша батты зил берип жанға,
 Журтқа ермек ушын сен болдың қайым.

Гейде айдыллынгның жиегин тислеп,
 Кеттинг козден таса жийделик бетке.
 Бастынг оксигингди озингди кушлеп,
 Три жанға мунгынгды шақпадың хатте.

Сойтип жургенингде танг атқан еди,
 Танг атты, нурлы танг, бир ажайып танг.
 "Қапестеги булбил, азатсанг" деди
 Ҳамь мангги қутылдың қуллық торынан.

Налети ақ отау даулдан қирап,
 Бай жабиринен азат болғанынг сенинг,
 Қуслар дизбегининг артынан қарап,
 Есингде-ме: "Ленин" деп губирленгенинг?

Аул муғаллими сени жетелеп,
 Торткульге акелип оқуға берди.
 Азатлық тангында сунгқардай тулеп,
 Козлеринг шын бахыт нурларын корди.

Сен мангги азатсанг, жолдас Арухан,
 Ҳей, коп азап корген қарақалпақ қзы!
 Нур алып Октябрьдинг алтын тангынан,
 Кул сен, кун шғыстынг гаухарь жулдызы.

Аш қзыл есикти, бас аяқты, бас,
 Бахытын қарсы алуы керек ҳарь адам!
 Тартынба еркинлик алған қарындас,
 Жол ашық,

жол ашық,

жол ашық саған!

*Бринши тарау***ЛЕНИН КЛУБЫНДА**

I.

х о р

Турғыл қарындасым, жатпа мунгайып,
 Турсанг жарық жолға алып бараман.
 Тур, еркін жолларда қадем урайық,
 Журсенг жарық жолға алып бараман.

Коп уақ жлан шақты бизди,
 Енди азатбыз, халайық.
 Кел курдаслар, бахтымызды
 Бизлер қутип алайық!

Октябрь қуяшы жақтыртты жолды,
 Ұамме азатлыққа талабан болды,
 Тургел, ески жолда тек-те сен қалдыңг,
 Турсанг, таза жолға алып бараман.

Акенг сатты байдыңг қзып малына,
 Бай залым жетпеди арзы-қалынга,
 Бул жолда қарайды ким обалынга?
 Жургил, жақты жолға алып бараман.

б и р қ ы з

Рахмет Абдираман, ҳарь созинг дурдей,
 Журекти толқытар тынгласанг бирдей.
 Еле капестеги қуслар аз емес,
 Алсын олардағы еркінлик нафес.

КОПШИЛИК

Бағжан дурыс айтады, қосыламыз биз-де,
Рахмет Абдираман, рахмет Сизге.

Абдираман

Блемен, гирбинг жоқ бул созингизде,
Сойтсе-де, адамды мақтаманг козге.
Қосық бул—омирдинг мангги жолдасы.
Ол—дарья, баленттен алар сағасын.
Брақ, бул қосықты уйреткен маған,
Мна жанга баҳарь, азатлық заман.
Биз тахтын аудардық патшанынг, ханнынг,
Ескилик—ордасы еди жланнның.
Ордасы бузылған жланлар брақ,
Еле дем шекпекте артына қарап.
Жлан ким? Ол суық тек корер козге,
Жат жамайдың⁹ қасында жлан-да созь-бе?!
Жланнан коп есе кушли қаҳари,
Жлан захаринен откир заҳари.
Жлан—бир кесеклик, басқа не қлар?
Жат-жамай қанынгды теспестен сорар.
Темирдей соққысынан аударыспақтынг¹⁰
Олар жер қабынып, жутпақта заққым.
Брақ олар берилмес жғылғанменен,
Нақыл бар "мантыққан тал қармар" деген.
Салын ийрим тартқан жаулар бул уақта
Жандалбасыменен қармаланбақта.
Жолатба оларға қутқару кемесин,
Тек тынбай ура бер, жидырма есин!
Кимнинг тси шықса ҳадал минеттен,

⁹ Жат жамай—класс душпаны;

¹⁰ Аударыспақ— "революция" манисинде (отызыншы жыллардың термини. И. Ю).

Бул адил гурестен қалмасын шетте.
 Егер ким излесе халқтың бахытын,
 Озин бул гуреске арнасын путин.
 Қатнассын куш, жгер, уқыбыменен,
 Я блим, я қалем, мылтығыменен;
 Я жау срын коргиш козлерименен,
 Большевикше иси, созлерименен.
 Шаир қосығы, бақсы намасыменен,
 Ал, артистлер?...

копшилик

... гурес сахнасыменен.

Абдираман

Демек, солай болса, умытпанг онда:
 Жақында шғасыз сиз каникулға.
 Уйли-уйингизге тарқалманг, брақ,
 Биз ойын қоямыз елди аралап.

к о п ш и л и к

Биз таяр, барамыз ҳеш сепсиместен.

б и р қ ы з

Тек те мен баруға таяр емеспен.

копшилик (тангырқап)

Сен—бзинг бағымыздың ғошшақ булбили,
 Бзинг сахнамыздың енг сулу гули,—
 Бул созинг дурыс емес, не болды саған,
 Неге бара алмайсанг, айтшы Арухан?

А р у х а н

Гастрольға жан деп бара алар едим,
 Журт корип, мен-де ел аралар едим;
 Аттенг, бара алмайман, сиз айып корменг,
 Булбил озлигинен бағдан безер-ме?
 Менинг туған акем қаттылау адам,
 Каникулда бармасам бақырар маған...

Басқа созь айтпады, тек усылай деп,
 Жупқа орамалдың бир ушын тислеп,
 Хешбир тауеллеге қулақ салмастан,
 Унсиз шғып кетти сыртқа Арухан.

Копшилик тангланды изинен қарап,
 Қызлар "Арухан" деп жуырды. Брақ, -
 Бағжан жолды тосып, иркип оларды,
 Айтты копшилакке мна хабарды:

Б а ғ ж а н

Мумкин, қатты қоллы шғар ағасы,
 Брақ, бул,—менингше жай бақанасы.
 Буннан он кун бурын кордим бир ауқал;
 Сабақтан шықтық биз тусь ауған махаль.
 Хамь тез ауқатланып жатақханадан,
 Жуырдық екеуимиз клубқа таман.
 Жолымызды тосты бир "файтон арба",
 Бир қағаз бар файтоншының қолында.
 Ақырында Арухан "файтонға" минди...
 Досларым, аржағын билмеймен енди.
 Кеште жатақ жайға келсем клубтан,
 Ктап оқып отыр екен Арухан.
 Соннан бери ктаптан бас котермес,

Ақшам уйықлай алмас, жадырап кулмес.
Жалынсам-да "айт" деп, ҳарь кун сайын мен,
Сабақ тарта алмадым сыр келебинен.

ж г и т

Билсем, бул ҳадисе тегин емес ҳеш.

қ ы з

Ий, адира қалсын, бузылды десеш...

Абдираман

Қарындасым, неге олай дейсенг сен,
Бузыла бере-ме "файтонға" минген?
Дос адам олшемей сырттан тон пишпес.
Суринасенг, созь ертип, изинге туспес.
Қайта оның срын блинглер, қане,
Қолдан келсе дарьман беринг дартине.

копшилик

Ауа, блу керек бул сырды тезден.

Абдираман

Қыз кеули—ақ сандық. Гилтин тенгизден
Сунггип тапқан ашар...

Ж г и т

Сунггир едим мен...
Бул ажеп ис екен не дегенменен.

(жгит жуырып шғып кетеди)

Екинши тарау

ДАРЬЯ БОЙЫНДАҒЫ КЕШ

1.

Қолында ктабы, козлери ойшанг,
Кошеде асықпай барар Арухан.
Қызғыш биртартары от қусап лаулап,
Желбирер коргеннинг коз нурын аулап.
Жолыққанлардан ол шетлеп барады,
Мнекей, артына бир жалт қарады.
Жгит саль жасқанды оннан албырап,
Сойледі Арухан жгитке қарап:

А р у х а н

Мен саған бир ермек болған құсайман,
Неге ергишлейсенг изимнен, Айман?

А й м а н

Ол не дегенингиз? Ергени неси!
Жол болғансонг ... жолдан журмей-ме кси?
Малел берген болсам мен сизге, айым,
Басқа кошеден-ақ кете қояйын...

А р у х а н

Жолымыз бир тускен болсалар, Айман,
Шнында ҳақым жоқ қууға жолдан.
Мейли, оннан қайта, уақыт тапсанг сен,
Жағада сайранлап журейик аз-кем.

2.

Айманның бул созден туулап журеги,
 Жгит шадлығының болмады шеги.
 Брақ кеулдеги тасқын сезимди.
 Айта алар-ма адам бундай гезинде!

Екеуи дзилсип минди жағаға.
 Томеиде лепирип дарья ағады.
 Жасыл шатыр тгип су жағасына.
 Торткул қушақ жаяр жаз шоғласына.
 Орлеп ту алыста барар пароход.
 Кешки қуяш тнық кокке қояр от...

А р у х а н

Ғаял жаралмаған болу ушын қул ...

А й м а н

Ауа, Абекенгнің айтқан сози бул,
 Есинге тускен ғой ...

А р у х а н

Туспеске неге?

Бул созь тек мен емес, унар ҳаммеге.
 Бундай созди айтар кенг, сулу журек,
 Оны жақсы ғаял суйуи керек.
 Мен оны суйер едим!...

А й м а н

Абдираманды?

А р у х а н

Ауа, от жүрекли сол бир адамды
Созсиз сүйер едим. Брақ, мен оған
Мнасип бола алсам...

А й м а н

Қойынг, Арухан!
Дурыс, Абдираман—азамат кси.
Брақ, сиз тусининг... Арухан, тусин:
Ойтип сен озингди томен услауға
Ғақынғ жоқ...

А р у х а н

Айтқанынг туры. Сонда-да...
Қандай бахытлысанг сен озинг, Айман!

А й м а н

Мен ҳазир бахыттан бихуш қусайман,—
Сен барсанг қасымда...

А р у х а н

Жоқ, тусинбединг.
Мен саған мнадай демекши едим:
Сен жап-жас жгитсенг, қатарда нарсанг,
Коп болса он сегиз жаста шғарсанг...

А й м а н

Жгирмаға кирдим, жлымыз—улу...

А р у х а н

Ауа, қандай жақсы жас жгит болу.
Турмысқа шықбайсанг ерикли-ериксиз,
Жасқану, жалтанглау болмайды ҳаргиз.
Қатын болып енбейсенг жат босағадан,

"Меники бол" демес дус келген адам...
Саған қзығаман. Булай дегеним,
Кеулинге келмесин. Егер мен сенинг
Кушинге, жгитлик табиятынга
Ие болсам еди...

А й м а н

Арухан, тынгла:
Жулғандай гул болса сол айтқанларынг,
Етеклеп шашар едим жолынга барин.
Барин берер едим жалғыз кулкинге...

А р у х а н

Кординг-бе, созге-де шеберсенг бале
Ғарь созинг даль тиер мирдинг оғындай.
Ким ойлаған сени шаир деп бундай?..
Ауа, айтқанынг дурыс, мен неге сонша
Окинемен ҳаял болғанлығыма?
Жоқ, бул, — қустанылық! Бул,—тек-те менинг
Озиме тань бослығым, озь азизлигим.
Усындай натықлығым браз жерлерде,
Жузимди қаратып болды-ау томенге.
Бул қурлақым тилге келгеннен кейин,
Саған бир қзық созь сойлеп берейин:
Мне, он кун болды, бунда бир алам,

Ерип койленгкедей журипти маған.
 Даслеп ол жберди маған "файтонын",
 Барғанша мақсетин билмедим оның.
 Крип барсам отыр бир муртлаш кси,
 Аллен уаққа дейин болмады иси.
 Бир гезде қағаздан котерип басын,
 Бир жат кулкименен сипады шашын.
 Мейли, кулгенинде бар қандай исим,
 Блемизғой еркеклердинг кулкисин!
 Брақ, бир мақали шоршып жалма-жан,
 Албырақлап ушып турдым орнымнан;
 Ойткени таныдым ғарры шағалды,
 Толды бир елеске козимнинг алды:
 Биз танысқан едик тортъ-бес жыллықта.
 Ол гезде журъ едим мен тоқаллықта.
 Журттан тасаланып бир куни тунде
 Бир "журуши" тусти байдыңг уйине.
 Бай сонда қылпылдап, жугинип саққа,
 Дарьхал бир ту қойды сойды қонаққа.
 Тунгликти тусирип сойлести олар,
 Есите алмадым, не дести олар.
 Ал мени коруден қонақ озгерди,
 Байға, "Қзынг-ба" деп, сбырлай берди.
 Бай тез англап қонағыныңг шамасын,
 Шғып кетти "қыс—деп—қайнингнинг басын" ...
 Сумырай шал суқылдап алемди куртқан
 Ергенекти илип кетипти сырттан.
 Тулки корген ийттей бассалды қонақ,
 Менде-де жоқ емес екен куш брақ.
 От басында жатқан садық атошкир
 Куниме жарады сол жерде-де бир..
 Есикти тайдырып, далаға қаштым,
 Жлап жиделикте мауқымды бастым ...
 Келди коз алдыма сол қорлықлы тунь,
 Дрилдеп, озимди жоғалттым путин.

Ал ендн, сол шағал шақырып мени,
 Кеширим сорап журь усы кунлери...
 Ғайран болып журмен мен басым қатып,
 Ғеш адамға айта алмайман уқсатып.
 Қысқасы, бир аман қалған пазнадан
 Уулы шоп-пе деп ойлайман бул адам.

А й м а н

Бул ажеп ис екен! Ертенг азанда
 Ойлассақ қайтеди Абдираманға?

А р у х а н

Шақырған гезинде барып еле мен,
 Жане бир-еки рет снап коремен.
 Егер жамай жауы болса ол адам,
 Дарьхал жуп жағадан тутып аламан.

(қуақыланып, рольге крип).

"Аға, ғарры шағал, тустинг-бе қолға!" —
 Деп, оны акелип халқтынг алдына,
 Судлайман. Суд ағасы озим боламан,
 Жаудынг басына бир заулим саламан:
 А, нука, айтынгшы, мнадай уақта
 Болғансыз ғой байдикинде қонақта?"
 "Менинг есимде жоқ", "как, есингде жоқ?"
 Судтынг ози гуа, былшылдаманг коп!
 Ал, мна атошкир екинши гуанг..."

А й м а н (кулип)

Сен нағыз артистсенг, олла, Арухан!
 Саған жарасады ҳарьқандай хызмет.

Мақтағаным емес .. мени апу ет!

А р у х а н (жане қуақыланып)

Жоқ, апу етпеймен мен сени, Айман,
 Апу етсин десенг, құлақ сал маған;
 Отыр усы жерде козингди ашпай
 Ғамь-де жузге дейин сана алжаспай...
 "Арухан, суйиклим, жпек мнезлим,
 Сенинг ғазилингнен-де сулулық сездим.
 Мейли, жузь мартебе жузди санайын,
 Мейли, алсын мени толқын я жайын,
 Тек сен кеулинг толып, болсанг шадыман,
 Соның озиде тек зор бахыт маған..."
 Деп Айман қайырда коп уақыт жатты,
 Козин жумып, шийрин қиялға батты.
 Ларс етти бир уақта суға бир нарсе.
 Ғаулығып, козлерин ашып жберсе,
 Ғешким жоқ, тек ғана анадай жерде
 Қулаған дегишгинг айдынын корди.

Ушинши тарау

ҒАЯЛ ЖУРЕГИ

1.

Суйип манглайынан азанғы қуяш,
 Торткул кошесинде келер еки жас.
 Бри жгит еди куйгелек козли,
 Магар бултсыз кундей ашық мнезли.
 Желге ерегискен ареби шашы,
 Шолдинг қапланындай ширақ тулғасы.
 Откир кун нурына қаймықпай қарап
 Келер коксин керип, жузи жадырап.

Ал қасында келер ару келиншек,
 Тангда бир қызғалдақ атқандай шешек.
 Жгит қолтығында майысып талдай,
 Келер бақарь қзы танғы самалдай.
 Жупқа орамалы тасалап жузин,
 Жгитке урланып салар ол козин.
 Гейде сынгқ-сынгқ кулер шын ықласпенен,
 Кулкиси шыққандай жүрек торинен.

Абдираман

Арухан, жуап бер, айтайын бир созь!
 Адамға не ушын бериледи коз?

А р у х а н

Қиын сауал екен... Мен билсем енди:
 Коз, бул, кору ушын суйген ксингди
 Берилетуғын шғар, балки, адамға...

Абдираман

Дурыс, кору ушын... Сен неге сонда,
 Қумар козлерингди коп тасалайсанг?
 Сен актер адамға ҳеш усамайсанг.
 Актер жетелейди жанга омирге,
 Пердесиз ай болсын ол ҳамме жерде.
 Тек сахнада емес актерлик сры,
 Булбил ҳамме жерде булбил ғой ақыры.
 Сол ушын козингди тасалама сен,
 Буқпа тақыр жерде. Шаршынгды козден
 Алып тасла тезирек. Бул нурлы козлер
 Берсин басқаларға нур менен жгер.
 Бул козлер берилген, сен билсенг, жаным,
 Корип тойу ушын жақты дуньяны.

Аш Һазир...

А р у х а н

Ашайын. Қолымлы жбер,
Колтықламай-ақ қой, журт кулип журер.
Бул дастурь емес ғой онынг устине...

Абдираман

Тангнынг нурынан-да уялдынг ане.

А р у х а н

Танг нурынан емес, сенинг козингнен...

Абдираман

Ҳе, сойтип шаршынгды котер жузингнен.
Еле-де жоқарылау... Уялма Һасла,
Спыр орамалды, ийнинге тасла.

А р у х а н (кулип)

Кошеге тасла деп-те айтарсыз балким!

Абдираман

Жалангбас журуи керек ғой Һарьким,
Онынг неси айып?

А р у х а н (тангырқап)

Ҳаял-қызларға?

Абдираман

Ауа, бул жарасар созсиз оларға.
 Ашық жузли журсин ҳарь азат адам,
 Дастурь занг емес ғой, омир ози занг.
 Сенинг ананг откен жақты коре алмай,
 Анангның анасы-да жасаған солай.
 Озинг-де аз кемлик корген емессенг,
 Қыз гезингде шалқып журген емессенг.
 Айтып бермесенг-де сен озь аузынган,
 Откен омиринг маған аян Арухан.
 О, сенинг омиринг бир дасътан екен,
 Бул туралы пьеса жаза жақпан мен.
 Жоқ, тек-те сен емес, саған усаған
 Қызлардың омирин жазып шғаман...
 Рахмет, сен бердинг оның темасын,
 Басынган кеширдинг ҳамь уақиясын.
 Турмыс бул уақияны озь тлименен
 Маған айтып берди баянлап кенгнен.
 Енди мен коширемен оны қағазға.
 Жоқ (адам қияллап кетеди-ау базда),—
 Коширмеймен, себеби, турмыстынг мен
 Хаткери емеспен, дузушисимен.
 Сонлықтан шаир озь минетлеринде
 Жанға азық берсин, йош берсин елге.
 Диқанлар белменен қазады арна,
 Шаир калемменен жазар шғарма.
 Билсенг, бул-да арна. Брақ-та, оннан
 Су емес, ағар халқ рухына кан...

А р у х а н

Сонша теренг екен адамның жаны!
 Коргенмен дарьяның усылай аққанын.
 Сен қосық жазасанг созинг мисли пал,

Жаслар қағып алып, ядлайды дарьхал;
 Га клубта кружокқа сабақ бересенг,
 Га аулда колхоз дузип журесенг:
 Га пьеса жазасанг журт суйсингендей
 Ҳамь оны сахнаға қоясанг демде;
 Га йошып дутарды аласанг базда,
 Жазған қосығынгды саласанг сазға;
 Га қзық созь бенен ашып пердени,
 Жанганы мақтайсанг, жасқап гонени;
 Мне, мыржық кемпир шықты сахнаға,
 Тамашагой гулеп кол шаппатлаған;
 Мне, перде артында суфлер-қулақ
 Умытшақ актерға отти сбырлап...
 Булардың бари—сең, Абдираман аға,
 Саған қайдан жуққан онер буншама?

Абдираман

Онер ҳеш адамға жуқпас ғайыптан,
 Умтылса барин-де ислейди адам.
 Жанга турмыс ушын гурес, инқылаб¹¹
 Усылай ислеуди етеди талап.
 Адам шын азатлық жолына туссе,
 Ие болар таусылмас онерге, кушке.
 Хазир ҳамме шаир, ҳамме онерпаз—
 Болуға умтылып етеди талуас.

А р у х а н

Енди қашан жазып сол пьесангызды,

¹¹ Инқылаб— революция (бул-да отызыншы жыллары пайдаланылған созь. *И. Ю.*)

Тағы-да қуантар екенсиз бизди?

Абдираман

Егер енг кемінде еки жыл жазсам,
 Пьесамның хеш жери болмас еди-ау қам.
 Аттенг, маған ондай пурсат қаяқта!
 Тез жуап кутилер қазирги уақта.
 Қазир биз мылтыққа жайланған бир оқ,
 Асықпай косилип жазуға жол жоқ.
 Сол ушын ертенгнен жаза баслайман,
 Бир қапте ишинде птирип таслайман.
 Бес кунде ойнауын уйренемиз, ал,—
 Сойтип, гастрольға кетемиз дарьхал.
 Мейли, кемис жерин халқ дузесин,
 Теректей путасын, тайдай гузесин.
 Мейли, сонгғы аулад— блимли аулад,
 Кемшилигин айтсын, сыншылар ғаулап...
 Брақ-та мен ашық емеспен дангққа,
 Омирим пайда берсе классқа, халққа,
 Тек соны озиме зор бахыт деймен,
 Басқа дангқ, бахытты мен излемеймен.

А р у х а н

Абдираман, айтшы, бурынлары сен,
 Ойға батпас единг қияллап абден?
 Кеулингде қандайда тнышсызлық бар,
 Созлеринг-де соннан бергендей хабар.
 Қолындағы шбықтынг жазығы қандай,
 Соншелли сындырып, майдалағандай?
 Тасла, ол жидеғой, ткен бар онда,
 Сезбейсенг қолынгның қанағанын-да...
 Неге жотелесенг, суық тииген-бе?
 Бир озгерис бар ғой, шамасы, сенде...

Кулме. Кулкингде-де тнышсызлықтынг
 Изи бар екенин қащан-ақ уқтым.
 Сени, Абдираман, аяйман гейде,
 Брақ, қолымнан ҳеш илаж келмейди.

Абдираман (кулип)

Сондай аянышлы болып қалдым-ба?
 Брақ, аяу деген жақсы шнында...

А р у х а н

Тусинуинг керек сен, Абдираман,
 Сақла демекшимен озингди мудам.
 Сенинг омиринг, билсенг, ҳаммеге керек...
 Тоқтап тур. Шашынга қонды губелек,
 Мен услап алайын. Кординг-бе, сени—
 Губелекке дейин тауир коргенин!
 Аттенг, ақ губелек услатпай кетти,
 Ядыма тусирди-ау ол аул бетти:
 Тап сенинг шашындай сулу, ареби,
 Кози моншақтай бир қозым бар еди.
 Есимде, мен оған баҳарь танғында
 Кок терип қайтуға бир барғанымда,
 Қуудым жонгышқалықта ақ губелекти.
 Бир гезде жамғыр-да шелеклеп токти.
 "Апалап" жуырдым мен уйге қарап,
 Апам, апам байғус... сол куни, брақ...
 Ғау, биз кешиктик пе? Клуб алдында
 Бреулер турыпты ғой...

А б д и р а м а н (аур ойланып)

Арухан, сонда,
 Сен жетим қалғансанг, солай емес-пе?

Жетимнен жетилдинг, мунгайма ҳеш-те.
Саған аспандағы қуяш-та ашық...

А р у х а н

Козге мақтау саған емес мнасип...
Журь тезирек. Кешиккен усаймыз бизлер.
Ким екен бизден-де алдын келгенлер?
Жума шғар деймен. Журь-журь тезирек...

Абдираман

Қасындағы Айман болуы керек...

Ж у м а

Абдираман, излеп журипбиз сени,
Биз кеше еситтик бир анггимени...

Абдираман

Ол ырас анггиме. Шықтым жумыстан,
Брақ адамлар коп маған туысқан.
Бари бир сизлерден болинбеймен ҳеш,
Артистлик ҳеш истен кем жумыс емес.
Дурыс, театр жоқ ҳазирше бизде,
Брақ, ол болады. исен бул созге!
Алтын танг нурына тосеп жапырак,
Мне, буртик жарар бул ажайып бағ.
Бизлермиз сол бағдыңг тунгғыш наллери,
Жанга турмыс еккен жақыннан бери.
Бул бағдыңг гуллери—омирдинг сани,
Бул бағдыңг миуасы—омирдинг кани.
Бундай бағда пискен шийрин жемисти
Қарақалпақ халқы татқан емести.

Оны татқан адам кешеди палдан
 Ғамь озь келешегин сезеди алдан.
 Ғамь сол миуа ушын, келешек ушын,
 Ол адам аямас бойда бар кушин...

А р у х а н

Бул қандай гап ози? Абдираманды
 Ким, калай жұмыстан босатқан енди?

А й м а н

Оркестр дузуди ниетлеп буннан,
 Былтыр Абдираман ози Хиуадан,
 Акелген еди жанга саз асбапларын.
 Биз нота билмедик. Сол ушын барин
 Жинап қойған едик қулыплап хазирше,
 Дегиш алып кеткен сол жайды кеше...

Абдираман (кулип)

Сойтип, дарья ушын жуапкер болмақ
 Жаман айып емес, шнында, брақ.
 Сонша суын ишип остик дарьянынг,
 Котермей бола-ма бир ойнағанын...
 Дегиш алған болса алыпты жайды,
 Ат менинг омиримди ала алмайды.
 Мейли, дегиш жабирин маған жүклесин,
 "Мулкин жамияеттинг урлады" десин,
 Онерге ҳеш уақта кирли қолменен
 Хызмет қлып болмас. Ондайдан пакпен.
 Отти доҳмет устем болған заманлар,
 Ғазир халқ жаратқан адиллик занг бар.
 Сол зангды тасаланып гейпара надан,
 Бизди алдағысы келер қайтадан.

Жоғал алдау, осек, жеке мапъ сози,
Сизлерди қутқармайды большевик кози!

(аз-кем ойланып)

Ал, мени жұмыстан қуушы "ерим"
Шубхали коринип журь коп уақтан бери...

Копшилик

Ол ким, неге гуман еттинг, Абеке?

Абдираман

Ози тапқа туспес тонгмойын екен.
Маған ол айтады "аласанг" дейди,
"Театр деп шауқым саласанг" дейди.
"Жаслар оқу ушын келген бул жерге
Алағада салып, ғалауыт берме.
Хазир ойын емес, гурес қызбақта,
Сизлер ойнап журсиз—дейди—аулақта".
"Маған гур-рес керек, понимаешь" деп,
Тенгселер масликтен кози молдиреп.
"Саған ойын менен гурестинг парқын
Блу бул турсынгда қиынды балким" —
Деп едим, бақырып, сермелеп қолын,
Шжа-пжа болды сабап столын...

А й м а н

Шубхангиз тек сол-ма?

Абдираман

Шубхам ол емес.

Оны корген сайын басқа бир елес
Келер коз алдыма. Расын айтсам,
Оны бреулерге шрамытаман...

Арухан, Жума

Кимди айтып турсанг? Кимге усагтынг?

Абдираман

Анығына жетсем сол хақиқаттынг,
Оннан сонг айтарман...

А р у х а н

Ах, Абдираман...

Шнында, бул ислер жабир ғой саған.

Абдираман

Оның неси жабир? Меннен ғам жеме...
Жупқангды козинге жауыпсанг жане.
Ашық журь дегеним қайда мен сағаи?

Ж у м а (кек етип)

Сонша не бар дейсенг жупқада турған!
Бреу жамылып журер, бреу жалангбас,
Бреу путкил ашылып қалғанын ангбас...

А р у х а н

Бреулер талдан-да ткенек излер,
Дос аузынан шықпас бул ащы созлер.

Ж у м а

Тал болғанда қандай, тауланып оскен,
Булбил қонып кетсе майыса тускен...

А р у х а н

Майысар, Брақ-та шорт етип сынбас...

Абдираман

Жумагул, сен ойттип болма есуас,
Неге тақыр жерден шанг шғарасанг?

Ж у м а (Абдираманға)

Самалдай жонь-алды есип барасанг.
Журттынг мыш-мыш сози дурыс болып
шықты.

"Еме билген қозы еки саулықты
Бирден емер" деген. Бале екенсенг.

Абдираман

"Мыш-мыш" тауып журген журт емес, сенсенг,
Гуман—айнаға дақ... Журь кеттик онда.

(Аруханға ҳамь Айманға)

Кутинг жолдасларды сиз усыманда.
Арухан, қайтарсын ктапханадан,
Кешеги ктапты акелемен саған.
О, қандай тамаша дейсенг ол ктап...

А р у х а н

Рахмет Абдираман.

А й м а н

Турысы шатақ,
 Журеги-де дым тар оның устине.
 Ұешбир созь жоқ жерден созь тапты, мне.
 Шопь басы сылт етсе алады сетем;
 Қалайша суйип журь соны Абекенг?

А р у х а н

Дурыс емес ксини сырттан созь қлу,
 Ұарь кимге озининг суйгени сулу,
 Жума ҳақлы екен шнында, Айман;
 Мен созге баҳана берген қусайман.
 Журеги кенг жгитим, қал усы жерде;
 Далада турмай-ақ қояйық бирге.
 Клубта ктап оқып отырайын мен.

А й м а н (жалғыз)

Уай, бул ҳаялларды қоя бер деймен;
 Жақынласып кетсенг, жанып турған шоқ,
 Қашайын десенг қашуға жол жоқ.
 Суйсе қызғыш янғлы қорғар ышқысын,
 Ишке бугип қалмас озь қызғанышын.
 Оқ атып кеулингди қылса жарадар,
 Еми тек мергеннинг озь қолында бар.
 Муҳаббеттинг оғы, енди билдим мен,
 Мылт кетпей журектен тиеди екен.
 Бир зат сол оқпенен кирди қаныма,
 Енди ҳеш тнышлық бермес. жаныма...
 Уйқысыз геземен кошеде ақшам,

Гейде мась боламан, гейде қайғы-ғам.
 Мийримсиз мергеним сорамас ҳалды,
 Ким суйе алды екен бундай ҳаялды?
 Ал, мен суйдим оны! Брақ Арухан,
 Ҳатте коз қиығын салмайды маған.
 Оның журегинде... Абдираман бар,
 Хамме "Абдираман" десип аҳ урар.
 "Абдираман" десер қызлардың коби;
 Сира барма деймен маргия шоби!
 Ал мен-ше? Журегим, ҳаулирме, ҳазир,
 Оған шын кеулимди айтайыншы бир...

(Клубқа креди)

3.

А й м а н

Неге жақты десем клубтынг иши...

А р у х а н

Турған сонг айнадан танг нуры тусип...

А й м а н

Жоқ, Арухан, тусин, шын айтып турман:
 Тангның нурынан-да жақтысанг маған.
 Раҳим қыл, сен ойтп қаталлық етпе,
 Жолында жапырақпан, басқылап отпе.
 Ексенг наль болайын мен бағынг ушын,
 Тутсанг шат болайын шарбағынг ушын...

А р у х а н (мысқыллап)

Уай, қандай шаирсанг, бул созди магар,
 Ажинияз шаир-да таппаған шғар.
 Пай, бул жгитлерди қоя бер сира,
 Суйсе жанын жаллап, болар бишара,
 Ал қумары тарқап болғаннан кеин,
 Таныс жолаушыға усар ешейин...

А й м а н

Олшеме ҳаммени бир аршынменен,
 Арухан, телмирер жулдызымсанг сен.
 Қан жлатпа менинг жас журегимди,
 Аяғынгды қушайын тлесенг энди.
 Мне, бир жыл болды жуырдым сен деп,
 Зарре аяр болсанг жуап бер жонлеп.

А р у х а н

Ҳазил десем, шын-ба айтып турғанынг?
 Қосымша дартъ салма сен маған, жаным.
 Мен сени туысқан инимдей суйдим,
 Мсал адамындай болдық бир уйдинг.
 Саған баур басып журсем-де коптен,
 Срынга анықлап мен тусинбеппен.
 Жгитим, мен саған тусиндим энди,
 Тунгғыш муҳаббеттинг дарти бар сенде.
 Биз-де оның дамин татып коргенбиз,
 Ол—палызға тускен енг даслепки из.
 Сол изден узиледи бринши туйнек,
 Балки псик шғар, балки шғар кок,—
 Ығбалынгнан коресенг. Брақ-та оннан
 Натиже шыкпяса азары жаман.
 Даслепки муҳаббеттинг нурлары, лекин,
 Козди қамастырар мсал жазғы кун.
 Сойтип, қаун ғой деп узгенинг гейде

Ийттуйнек болып-та шғады дейди...
 Сонлықтан сен ойлан, қаулықпа қуры
 Мен қыз емеспен ғой, қаялман ахыры.
 Он гулден бир гулинг ашылмаған жас,
 Сен қалайша маған боласанг жолдас?
 Егер мен қыз болсам, озим-ақ келип.
 Саған етер едим дарьхал иелик.
 "Қыз турып, қаялға уйленди" деген
 Журттынг насағына қалмақшысанг сен.
 Сол ушын без бундай қиялдан, Айман,
 Ал, суйгенинг ушын жеке пушайман.

А й м а н

"Тайға берилместей ғунан бар" дейди,
 "Қызларға бергисиз жауан бар" дейди.
 Шныңды айт, бақана излеме, жаным,
 Дурыс емес, "жассанг" деп ығуа қылғанынг.

А р у х а н

Отпес пшақпенен қинама мени,
 Айттым ғой шнымды, изле озгени.
 Аузынан сарысы кетпеген еле
 Сен бир палапансанг. Браз жыл жане
 Козғалма уянгнан, уақтынг келгенде—
 Қанатынг жетилип, ушарсанг сен-де.
 Маған-да женгил емес сенинг суйгенинг,
 Танабын кес енди бул анггименинг.

А й м а н

Мийриминг жоқ екен...

А р у х а н

Ақырын, Айман,
Дослар келип қалды, қара айнадан!

(келгенлерге)

Жолдаслар, бул қандай тасбака журис?

А б д и р а м а н (саатына қарап)

Биз таурь кешиктик, айтқанынг дурыс.
Мне, саған ктап акелдим, брақ..
Айман, қане иним, сақалынгды тақ!
Отинг роллерге, турманг, жолдаслар,
Кун қызбай жумысты питкермек дарькар!
Бундай дем алыс тек ҳаптеде бир кун.
Ғай, анда муйеште турған екеу ким?
Бағжан, апер маған анау жаулықты!

Б а ғ ж а н

(рольге крипатырған Абдираманға кулип)

Ане, еркектен-де бир кемпир шықты,
Ма, апа, жаулығынг...

Ж у м а (рольге крипатырып)

Абдираман шеше
Мен улкен келининг яғни байбише...

А р у х а н (тоқал ролине отипатырып)

Ах, қандай азаплы ролинг, тоқал!

А й м а н

(сақал тағыпатырып оған сбырлап)

Сен жассынған единг, мне енди сақал...

А р у х а н

Бағана жас корсем, енди ғаррысанг...

А й м а н (бай ролине крип)

Ғай, газзап, масимди тарт деймен жылдам!

Абдираман

Айман, сен ынжықсанг, не ушын қуры
 Жасқанып сойлейсенг, байсанг ғой ақыры!
 Ушь катын иесининг кокиреги қайда?
 Ишингдеги копшикти котерип байла.
 Қарнынг аяғынга тусип баратыр...

Қ ы з л а р (сқақ етип)

Бай сулу тоқалдан жасқаныпатыр...

Т о қ а л

Тақсырым, сиз аянг, сабаманг енди,
 Ойтип қан жлатпанг жас журегимди.

Б а й

Уай, ақмақ, ҳаялда не қылған жүрек!

Абдираман

Қане, болды енди. Басланг тезирек!
(репетиция)

Тортинши тарау

УШЫРАСУ

Б е г д и я р

Ушь рет жбердим файтонды саған,
Зорға тортиншиде келдинг, Арухан.
Мейли, котерейин назынгды енди,
Гийнем ерип кетти корип тобенгди.
Қымбатлым, сен меннен қашпа оншама...

А р у х а н (сыртқа қарап)

Ал, жане басланды қадимги нама...

Б е г д и я р

Айтқанынг дурыс, қошым, апу ет мени.
Шнында-да бизлер бул анггимени
Дым созып жбердик. Келтерту керек.
Бир ауз "макул" деп айтсанг болды тек,
Еле уадем уаде: тлесенг, ертенг
Ұаялымды қуып жберемен мен.
Суйип алғаным жоқ оны бари бир.
Ози-де кетуге қайыл болып журь.

А р у х а н (тиксинип)

Еки қзым бар деп айтқан едингиз,
Соларды-да аямай, қалайынша сиз —

Қуып жбересиз анасыменен?

Б е г д и я р

Қыз деген конақ ғой, ержетер ертенг,
 Ұамь-де жай-жайына кетер тарасып.
 Ретинде бизден-де болар қарасық.
 Қалусыз қайғырып хамменинг мунгын,
 Қзы емесписенг Асан қайғының?
 Ұаркимнинг озинше несибеси бар...
 Арухан, сен маған бол суйикли яр!
 Сен ушын журегим, ұамь дунья малым,
 Умыт бул дуньяның бар ғалма-ғалын...

А р у х а н

Сиз жақсы ойнайсыз ролингизди...

Б е г д и я р

Ал, сен коп айтасанг усы бир созди,
 Ол қайсындай роль? Мен артистпен-бе?

А р у х а н

Откерип ойнайсыз сиз артисттен-де.

Б е г д и я р

"Артист, артист" десер журт усы кунде,
 Соның ози ойыншық ғой тубинде.
 Артист, бул шнында масқарапазлық,
 Басқа онер саған қлама азлық?
 Сендей периштеге жұмыс не керек?
 Сенинг жайынг—отау, саялы терек.

Бари-де бар менде. Болсанг хаялым,
 Аппақ май шайнайсанг омирингше, жаным,
 Басынга бахыт қусы қонады сенинг,
 Шылғауынг мақбалдан болады сенинг.
 Суй, жаным...

А р у х а н (астарлы мысқылменен)

Шнында, ондай иззетке
 Конликсек болғаны ғой...

Б е г д и я р

Ал, келешекте,
 Саған буйырмақшы солардың бари.
 Даулет қусытынг да бар озь маҳали,
 Ол саған қонажақ, урkitпе оны!
 Мен саған ашаман ығбалдың жолын.
 Тасла артистликти, ол томен касип,
 Сендей гоззалға ол емес мнасип.
 Масқарапаз ҳеш уақта илинбес санға,
 Ол ардана болсын Абдираманға..
 Сени корсем деген бир тлекпенен,
 Кеше клуб жаққа барып едим мен,
 Шнында, қзық екен "пьеса" дегенинг,
 Асиресе унады ролинг сенинг.
 Сен жас тоқал болып ойнағанынгда,
 Журт жлап отырды менинг жанымда.
 Бай сени урғанда дыр қамшыменен,
 Жуырып бармақшы болып қалдым мен.
 Мен умытып кеттим путкил озимди,
 Еситтим тек сенинг зарлы созингди.
 Кииминг латте еди, жузинг паришан,
 Дунья телмиргендей болды тек саған.
 Шобытқа оралған шам-шрақ тастай,

Турдың сауле шашып, солығыңды баспай.
 Ұаял шын жүректен жласа егер,
 Сонда ол айрықша гоззал коринер.
 Сол қайғылы гезинг еле есимде,
 Сол гезинг тнышлық бермес тусимде.
 Асиресе сиқырлы-ау даусың сенинг,
 Жанға дарть салады сылқ-сылқ кулгенинг!
 Сонда бетингдеги кулдиргишинген
 Коринер адамға бир гоззал алем.
 Оксип жлауларыңг ериксиз аятар.
 Жас туге, ғаррыда-да қауес оятар.
 Эх, қумкелле байлар, болар деп шғын
 Тек-те қарыслайды малдың қуйрығын.
 Ие болсам еди мен сондай малға,
 Барин берер едим сол жас тоқалға...

А р у х а н

Домбықты уйдингиз-ау дзеге шекем,
 Оған қандай палек когерер екен?

Б е г д и я р

Бул хеш домбық емес, мен айттым дурысын,
 Созим жалған болса пайғамбар урсын.
 Сенинг ойнағаныңды корсе егер-де,
 Жулдыз тусер еди жлыслап жерге.

А р у х а н

Бул ушын рахмет Абдираманға,—
 Бул пьесаны жазған шебер адамға.
 Бизге ойнау жолын уйреткен-де сол.

Б е г д и я р (жақтырмай)

Сонша мақтағандай не ислепти ол!
 Жазулынг неси қиын таяр омирди?
 Айтпақшы, мен сонда анау кемпирди
 Дым унатып қалдым. Ой, иймансыз-ай!
 Ишек-слемизди қатырды-ау сондай...

А р у х а н

Ол кемпир — Абдираман...

Б е г д и я р

Уай, чорт, онгбаған,
 Сол-ма кемпир болып коринген маған?
 Шнында ози-де Абдираманнынг
 Масытаннан кем емес. Мен ол адамның—
 Мнезине коптен қанықлығым бар,
 Балықтай жылпылдақ, масьтандай хайяр.
 "Клубка хеш кеул болмейсенг сен" деп,
 Ол миимди тескен талай динггирлеп.
 Ал, енди қақпайлап мажилис сайын,
 Мени критикаға тутар удайы.
 Хазирги жасларды қоя бер сира,
 Қиыт етсенг, жабысар дарьхал жағанга.
 Олар сескенуди, қорқуды билмес,
 Бул баяғы момин ауладлар емес.
 Сезилсе саль исте қамлық еткенинг,
 Булар кимлигинге қарамас сеннинг.
 "Қатенгди мойынла, блай исле" деп,
 Бетинге бажырайып турып алар тек.
 О, сен билсенг еди, периштем менинг,
 "Критика" дегеннинг не зат екенинг!
 Бурыштай терлетеди. Бундай балени –
 Ата-бабамыз хеш кормеген еди.

Бул жанга тухымнынг буршы-ма деймен...
 Брақ, Отеповтан панть жемедим мен:
 Бул ийни келгенде аттым-ау жардан...

А р у х а н (шоршып тусип)

Демек, сиз-бе оны жумыстан шғарған!
 Зорлық ҳамь доҳмет ғой бул корер козге,
 Иске қайтып алынг, буйыраман сизге!

(Дарьхаль жогилик рольге крип)

Жоқ, апу етингиз... менинг тлегим:
 Усы ашуынғызды сизден тледим.
 Сиз бул макемеде бестинг брисиз,
 Сизде майдалық жоқ, мудам ирисиз.
 Соны елестирип негесиз енди,
 Жас жгитлик қлып қзып кеткенди.
 Жаманлық ниет жоқ ол жгитте ҳеш,
 Критика, мен билсем, зиян ис емес.
 Ақыры, ол жайды дегиш ғой алған,
 "Абдираман урлапты" деген созь жалған.

Б е г д и я р (тангланьп)

Сонша жанынг ашыр Абдираманға?

А р у х а н

Гунасыз ҳеш жабир берменг адамға.
 Егер мен десенгиз, ҳазирден баслап
 Сол жалған актти тез жыртып тасланг.
 Солай етпесенгиз ҳазир кетемен,
 Басқан изиме-де ингкар етемен.
 Ҳадал болу керек яр сую ушын...

Б е г д и я р

Қатты кетпе, сулу! Суйгенлигим шын.
 Сен айтсанг, жыртаман журегимди-де.
 Ма, оқы актти, жырт озинг хамь-де.
 Мейли, журсин жасап бир масқарапаз.

А р у х а н (актти жыртады)

Енди хызмет қылмас сизге бул қағаз.
 Айыплай алмассыз сиз енди оны.

Б е г д и я р

Мейли, жетер енди. Қойынгшы соны!
 Сен араға тустинг-кеширдим озим,
 Тлесем еле-де қуртаман козин.

А р у х а н

Жоқ, қурта алмассанг енди оны сен,
 Хамь ҳазирден баслап гудер узь меннен.
 Билдим кимлигингди...

Б е г д и я р

Солайма еле!

Бойға шапшыдыңғ ғой сен келе-келе.
 Тоқта, асқынлама, маккар сулуым,
 Мен саған жаяйын тсимнинг ууын;
 Басқаша сойлесемиз сизбенен енди,
 Олсыз танымассыз балки дакенгди.
 Сен, байдыңғ суйгилиги...

А р у х а н

Жабыспа маған,
Байға барғаным жоқ озь аяғымнан.

Б е г д и я р

Вот-вот, усы созге қаридарман мен:
Демек, жинаятлы бул ушын акенг;
Қырқ туар есабынан жиған дуньясын,
Екиншиден, байдың қайын атасы ..

А р у х а н

Акем қзын байға бергени ырас.
Қалынгнан бир сиыр коргени ырас.
Бул қорлықлы жолдан мынглаған қызлар
Отти озь басында болмай ықтияр,
Брақ, менинг акем бир қарны қалқып,
Бир кун хазь корген жоқ еркинше шалқып.
Байдан азап тартты қайтама жаны,
Байдың атасы емес, болды диқаны.
Ал, сен-ше? Қанекей, айтып бер маған,
Неге қатнастынг сен байменен мудам?
Кайда сен мужиген ту койдың басы,
Қайда байдың берген тақыр паласы?
Қайда...

Бегдияр

Муздай тиер ҳарь айтқан созинг,
Оҳо, ашылыпты ғой бул ғаплет козинг!
Брақ, қалай соны далиллерсенг сен?

А р у х а н

Манглайлағы атошкирдинг изинен...

(Бегдияр албырап, манглайын услайды)

Аха, шғыппа еди еле есингнен,
Неге манглайынгды усладынг бирден?
Қалай, ҳақиқатлық душсы-ма екен?
Ол тыртык ошпейди сипағанменен,
Ол мангги қалады манглайынгызда.
Енди журе алмассанг сен арамызда,
Ғай, сен қой терисин жамылған газзап!

Б е г д и я р

Болды, ҳей саллақы, ошь, аузынгды жап!

А р у х а н

Неге қалтырайды қолларынг сонша?

Б е г д и я р

Билдим мен-де сени, ткенли ғунша,
Жулып кетермен-ау тамырынгменен.

(албырап. жалтанглап)

Арухан, апу ет... абайсызда мен...
Онша шаплықпашы сен, қарындасым.
Мен жауынг емеспен, олла ырасым.
Елестире берме не болса соны.
Налет болғыр байдыңг уйинде қонып,
Мась болғаным ырас ишкенсонг арақ.
Саямды салмадым ол ийтке брақ.

Ол жамай жауы ғой. Қуудық арадан.
 Ал, мен-большевикпен, қзыл партизан.
 Сабанға тусь қайтып периштем, тынгла,
 Ағанг улкен басын иер алдыңгда.
 Шын айтсам, мақтадыңг дейсенг, согесенг:
 Басқалар бир шуқыр, сен бир тобесенг...

А р у х а н

Енди сол тобенинг шғып басына,
 Бир самаллап калғынг келген екен-ла!

Б е г д и я р

Жоқ, баурында сол жасыл тобенинг,
 Омир бойы қалғым келеди менинг...

А р у х а н

Хаял-қыз тобе еди бир гезде ғана,
 Ким коринген шықты оныңг басына.
 Брақ-та ендиги қызлардыңг бугин
 Айтайын тобеден озгешелигин:
 Тобеге мне алар қалеген алам,
 Самаллар, гул терер оныңг баурынан.
 Ал, қызлар—азат қус, услатпас енди.
 Ози келип гулине қонбағаншелли.
 Саған енг ақырғы буйрығым менинг:
 "Ким басын усласа еки кеменинг,
 Суға кетер" деген. Сен ғарры шағал,
 Халққа кимлигингди айтпасенг дарьхал.
 Ертенг озь терингди озь козингменен
 Малақай базарында коре бергил сен.
 Хош ҳазирше енди, шриген тубир,
 Жане ушырасармыз ретинде бир...

Б е г д и я р (жолын тосып)

"Хаялдың шашы узын, ақылы келте" деп,
 Бабамыз дурыс айтқан. Қаншық, биадеп,
 Саған корсетермен ким екенимди!
 Сондирип кетермен жақты кунингди...

А р у х а н

Ол кун сен сияқлы жарқанатларды
 Куйдирип олтиреди...

Б е р д и я р (тсин қайрап)

Хассени, дарды—
 Безеп турар еди-ау бул сулу дененг!
 Жоқ, сендей нашардан панть жемеспен мен.
 Менинг-де енг сонғғы буйрығым саған:
 Мна булкилдеген ак тамағынгнан
 Бир ауз созь шықса ертенг далаға,
 Кок койлегингдеги нағыслы жаға
 Дардың жби деп бил. Мна қолларым
 Сол кун жумсайды блекте барын.
 Хай, сен азат қатын, жауз душпаным,
 Мна маузер сенинг қай туысқанынг!
 Унгирейген аузына қарап ал дурыслап...

А р у х а н

Ах, сен, қанға жерик, алдамшы, газзап...

(қорқып кетип, талып жғылады)

Бесинши тарау

БРИНШИ ГАСТРОЛЬ

Театр, театр, тилсимли айна,
 Бир сырлы куш бар-ау сенде қалайда!
 Сенде халқ омирининг қайнаулары бар,
 Рухыма не керек, сенде бари бар...
 Сондай сулу жер бар тау арасында:
 Мынг козден булақлар атлығып онда,
 Шғар буркасынлап астынан тастынг,
 Соннан пайда болар бир асау тасқын,
 Дартинге дарьман бар суында оның,
 Жасыл ойпатлар бар бойында оның.
 Сол асау тасқынды корген едим бир,
 Сахнангда тап сондай қайнайды омир...
 Паренжесин жулған бир азат қыздай.
 Тангменен уласқан Шолпан жулдыздай,
 Октябрь тангында нурланып бирден,
 Бзинг туған жерге келгенинде сен,—
 Азат болған халқым қуанып қатты,
 "Артист" деп телпегин аспанға атты...

Аулда енг даслеп ойын коргенде,
 Театрға ҳауес артпаған кимде?
 Артистлер ол жерде сағынышлы миман,
 Артист келди, демек, басланды байрам.
 Мақал бар: "Той десе, жумалар қу бас",
 Мнип там басына сырнайшы, рас —
 Урсе баламанды томпайтып уртын,
 Кешки ауқатын-да умытып журтым,—
 Сансыз жолаушыдай аққан базарға,
 Орип қумырсақдай соқпак, гузарда,
 Колхоз кенгсесининг алдына кеште,
 Сайға қуйған судай толар бир пасте.

Суреттей сзылар қыз-келиншеклер,
 Соғар жгитлерде дурсь-дурсь журеклер.
 Ғаррылар умытар ол куни жасын,
 Алып шогирмесин, бузбай малдасын,
 Иззетке боленип отыар торде,
 Сабан қалынғырақ тоселген жерде.
 Копке тартип берип ғошақ диқанлар,
 Тойда озь миннетин булжытпай англар.
 "Тнышлан, ҳай, онгкей бақырауық ғарға! "
 Деп жекиринип журер жас балаларға.
 Байланған шомларда оршип жанар май,
 Сес тнар қулаққа урған танадай.
 "Наумир айтқыш" ортада бирден жарқ етер¹²
 Шаппат қырғауылдай дурлигип кетер.
 Ал сонынг изинше еситилер саз...
 Тамашагой достым, шдай тур браз,
 Ғазир басланады куткен ойынынг,
 Сонғырак айтарман тарипин онынг...

Қандай қзық болды дейсенг сол куни!
 Халқтынг хошемети—тенгиз толқыны.
 Ол гейде силтидей тнып турады,
 Га толқынлап келип жарға урады.
 Гейде ишин тартып тенгиз гуилдеп,
 Турғандай "қанекей, алыссанг кел" деп.
 Козлер шоқ жулдыздай тогер саулесин,
 Толқын тербеткендей кеул кемесин.
 Мне, кеме тоқтар келип жағысқа...

Журт қайтар уйине, тарап тум-туска,
 Жузлеген аузда бир ғана созь бар:
 "Артист, артист" десип танглай қағысар,
 "Пай, дым қысқа болды-ау мна театр".

¹² "Наумир айтқыш"—(аул термини) -конференсье. И.Ю.

"Мась—саған, тауықлар шақырыпатыр! "
 "Уай, зангғар, жанғағы кемпир бале екен".
 "Соны танымадың-ба елеге шекем?
 Ол кемпир—Оттепов Абдираман ғой".
 "Былтырғы уакил-ме? " "Ауа-ауа". "Қой? "
 "Тап "Алпамыстағы" масьтаннынг ози,
 Кенгкилдеп куледи-ау, мащийтип козин! "
 "Сол ғой ойынды-да ашқан бағана".
 "Озинде мол екен ақыл хамь сана".
 "Ози шапик екен малимпшықтай, "
 "Бенде емес екен созге-де, пай-пай! "
 "Нағыз қара жердинг кемеси десеш! "
 "Наймыт, куқыл созге суринбейди-ау ҳеш".
 "Ал, Абекенг, билсенг, бизбенен дос-яр:
 ЧОН-да бирге хызмет еткенимиз бар".
 Ози Қонграт жақтан, сорколли хожа,
 Бир гезде хаткер-де болған болысқа,
 Қолдан байлағанды тиспенен шешкендей,
 Мисли дгирманнан три тускендей.
 ЧОН-да журген гезде-ақ журт оны билди,
 Онынг тарпуынан ушь бандит олди.
 Бир жола екеуимиз тапсырық пенен
 Тенгиз бетке кеттик. Сол гезде бирден
 Ушь баспашы шғып жолымызды кести,
 Бизден жол сорады, азлап сойлести.
 Сойткенше болған жоқ, "пангқ" етти мылтық
 Абдираман кетти ерден жлысып.
 "Байғус, олди-ау" дедим артыма қарап.
 Салпылдап баратыр боктерудей тап.
 Мен айнала берип аттым бреуин... "
 "Шылғый отирик ғой тап усы жеринг! "
 "Сора Оттеповтан дым исенбесенг".
 "Эй, онгбаған косе, созди болме сен!
 Ал, сойтип, не болды? " "Не болғаны бар,
 Аттан ушып тусти, сойтип, бир зангғар,

Три қалған екеуи тусты-ау кейниме.
 Сонда, Абдираман, сум екен бале,
 Занггиге илинген оликтей ауып,
 Онг қапталымыздан отти бир шауып.
 Оны "олген ғой" деп ойлады душпан,
 Бир уақта "гурп" етги мылтық жангадан.
 Артыма қарасам, иесиз бир ат
 Ғлағып баратыр екен қангырап.
 Брақ, ушиншиси туттырмай кетти... "
 "Ал, мени анау қыз грипдар етти.
 Арухан деп-пе еди, ким деди атын?
 Япырмай, онерин, сулу сымбатын
 Бердақ-та тариплеп бере алмас еди-ау! "
 "Журсенгши, уйқыдан бос қалдық ғой, хау!
 Сонша жутынасанг Ғариб ашықтай,
 Қатыныңг еситсе ғой боласанг оқтай".
 "Келгели қорылдап уйықлап ақырда,
 Ойын кордим дейди-ау усы пақыр-да! "
 "Отирик сойлемесе бунынг олгени".
 "Шрағым-ау, озим ғой оятқан сени..."
 Журт усылай тарқасар уйли-уйине,
 Енди мени тынгла, оқушым, қане!

2.

Басына котерип жолды, шанглақты,
 "Ойын келди" десип балалар шапты.
 Арбадч дапъ қағып, шертип баламан,
 Келди жудырласқан кеулли каруан.
 Жгитлер қуанып қарсы жуырды,
 Ғаяллар есиктен сғалап турды.

қ а я л

Бетим-ау, булар ким, масқарапаз-ба?

Ойнап киятыр ғой бреуи сазға!

к е м п и р

Келиншек тусирген бреулер шғар,

м о л л а

Бул нағыз ахирдың ншаны—тажьжал...

д и қ а н

Моллеке, капылтпанг, тажьжал дегенинг
Ешкиге усир деп айтқансанг озинг.
Оның ҳарь тугинде конграуы болар...

м о л л а

Анау алтақтада отырған қызлар,
Нағыз ешкилер ғой қарасанг англап.
Арбанынг устинде бари шошанглап
Бақырысып киятыр. Сақлайгор аллам,
Қонграулар даусы еснгилер маған...

айтен гешше

Тақсыр, тажьжал болса, асьтапуралла,
Калима шаадат қайтарынг онда.

қ а я л

Ойбей, алтақтада отырған шетте
Жездейдинг қзығой оқуға кеткен!

ж г и т

Яша, ким екенин мен енди билдим:
 Булар артистлери екен Торткулдинг.
 Анекей, Арухан тусту арбадан
 Балалар шуласып жуырды оған.
 Базарлық берипатыр барине бирден,
 Неге собырайып турман бунда мен?

(Жуырьп кетеди)

б а л а л а р

Арухан!

ж г и т

Арухан!..

қ а я л

Жиен қыз, баурым!

А р у х а н

Кше, кше жаным, туған аулым,
 Сизаи сағындым ғой! Сау жур-ме дайым?
 Ма, саған бир шаршы силық қлайын!
 Бзинг ғарры сау-ма, уйде-ме қазир?
 Бишара акемди корейинши бир ..

А р у х а н (уийнде)

Аға, келдим мне!

а к е с и

Гулим Арухан,
Кел суйип алайын ақ манглайынгнан!
Ух, ортам толысқан сияқты енди,
Шукир, умытпапсанг ғарры акенгди.
Зорға корип турман онлаған айда,
Уйде боласанг ғой енди калай-да?

қ з ы

Аға, мен артистпен...

а к е с и

Ол не, шрағым?

қ з ы

Артист, ол—ойыншы... Ол—менинг бағым.

а к е с и

Балалығынг қалмапты-ау, қзым, ҳа-ҳа-ҳа...
Саған жұмыс-пумыс табылмады-ма?
Ғе-ғе, мейли енди... ойыншы болсанг,
Ендиги жағында уйде ойнарсанг.

қ з ы

Аға, артист болу жұмыс ғой ол-да,
Ойын корсетемиз қала, аулда...

а к е с и

Ойын?.. Ұа-ұа-ұа-ұа!.. Уай, Арухан ай,
 Қулкиге батырып тасладың-ау, пай!
 Ананг пақыр сени коп еркелетти...

қ з ы

Аға, қзынга бир тусинсенг нетти!
 Егер исенбесенг озинг бил, мейли,
 Мен сенинг кеулинге тигим келмейди.
 Биз ойын қоямыз кеште бул жерде,
 Сонда исенерсенг барсанг егерде...

3.

райком секретары

... Жабдилесхен хожалық болдық биз, мне,
 Енди усыныс бар, жолдаслар: қане,—
 Колхоздың жақсылап атын қояйық!

Абдираман

Егер рухсат етсе маған халайық?

диқанлар

Колхозға Абекенг ат қойсын онда.

жиналыс ағасы

Созь жолдас Отепов Абдираманға!

Абдираман

Қызғын қадем таслап жанга омирге,
 Колхоз болғанынғыз ушын сизлерге,
 "Танг нуры" ойын-зауық догерегининг
 Атынан қутлықлау созим бар менинг¹³
 Колхоз-диқан ушын шын бахыт жолы,
 Жолдас Ленин бизге корсетти оны.
 Биз, пролетар халқы, қорлық коргенлер.
 Нан ушын минетин сатып келгенлер,
 Жалеке сияқлы паразитлерден
 Жанымыз қаншама қсумет корген.
 Енди биз азатбыз манггиге, дослар,
 Хукимет, жер, су, мулик қолымызда бар...
 ...Қзыл қия шолде турды бир дарақ,
 "Су, су" деп елпилдер сарғыш жапырақ.
 Бурқып дарья ағар шоль қапталынан,
 Брақ, бир тамшы су акелмес оған.
 "Су" деп шоль тереги телмирди бултқа,
 Адасқан атлыдай тепсинип булт-та —
 Отти тамшы бермей шоль терегине.
 Жапырақлар тогилди догерегине..
 Қууарар қалға келген сол байғус дарақ,—
 Биз едик, минеткеш ел қарақалпақ.
 Ленин берди бизге Амудинг суын,
 Қонды колимизге ғаз бенен қуынг.
 Енди наупир судынг мурабы-да биз
 Хамь еркин минеттинг булағы да биз.
 Хазир устимизде танг нуры жайнар,
 Усы танг нурында ығбалымыз бар.
 Меруерт шық тамшысы жайнар бул нурда,
 Қуяш мынг- кубылып ойнар бул нурда.
 Харь жапырақ бул нурдан бойға жияр қан,
 Бул нурдан йош алар палызда урқан.

¹³ Ойын-зауық догереди — (отызыншы жыллардың термини)
 хауескерлик кружоги. И. Ю.

Мақтар тангның нурын бағларда булбил,
 Тангда шешек атар ғумшалаған гул.
 Тангда минет йошы қайнар журекте,
 Тангда куш молаяр искер блекте.
 Танг нуры, танг нуры алемге толсын...

диқанлар

Ауа, колхозымыз "Танг нуры" болсын.
 Рахмет Абдираман, халқтың баласы,
 Сенинг кеулингде бар тангның шоғласы...

4.

"Танг нуры" колхозы дузилген ақшам,
 Ойын дауам етти бозарғанша танг.
 Сахна—еки талдың арасы болды,
 Перде—қалың жапырақ панасы болды,
 Киимлер жиналды колхозшылардан...
 Желди шабандоздай тамырларда қан.
 Кулки, қол шаппатлау, шауқым, қиғырық
 Бул туни уйқыға бермеди ырық.
 Хешбир бақсы, жрау, хешбир сазенде
 Бул тунди кормеген озь омиринде.
 Гегирдек созылар, қрылдар тамақ,
 "Уа-ха ха", "уай, сау бол! " "Ха, деймен! ",
 "уақ- уақ! "
 "Хау, мнау Жалеке бай ғой, шрағым! "
 "Ха, налет болғырдың айырсаш жағын".
 "Айнымаған ози, уай, ғарры шайтан! "

б а й (сахнада)

Ғай, газзап, масимди тарт деймен саған!

Т о қ а л

Тақсыр, раҳим қлынг, сабаманг енди,
Ойтип қан жлатпанг жас журегимди!

б а й

Уай, ахмақ, ҳаялда не қылған журек?
Сую, жумсау, сабау—ҳаял ушын тек.
"Раҳим қыл" деп мна қамшыға жалын,
Маған айдай анык сенинг қиялынг:
Ғазир бақ тайып тур менинг басымнан,
Ал сен пайдаланғынг келеди соннан.
Сол муғаллимменен қашқынг келеди.
Менинг бар срымды ашқынг келеди,
Жоқ, тегин кетпеймен, менде-де жан бар,
Ешки-де олерде тпырлап қалар.
Мен сол муғаллимнинг қанын ишемен,
Оны оширип болып озим ошемен ..

(сабайды, кетеди, муғаллим креди)

А р у х а н

Сени олтиредиди, қаш ҳазир Қалмен...

муғаллим

Сени қутқаруға жетистим ал мен.
Журь ҳазир кетейик бул жерден..

Арухан

Қайда?

муғаллим

Торткулде ашылған жанга оқуға..
 Тоқалы емессенг сен енди байдыңг,
 Сен азит ҳаялсанг, жолларынг айдын.
 Бай жанга усланды, сынды қамшысы,
 Ол енди бола алмас журт ҳамиршиси...
 Қане, тур орнынгнан, қолынгды узат,
 Қарақалпақ қызлары енди шын азат.

Айтен-гешше

(тамашагойлер арасында отырып, сбырланып)

Масқаралапатыр менинг акемди,
 Моллеке, не қылсам екен мен енди?
 Трилей сойды ғой мна Арухан,
 Бизден безгенинг-бе, о заман, заман!
 Акемнен коп иззет кординг ғой, тақсыр,
 Дузын ақласангшы ебин тауып бир...

м о л л а (журтқа еситтирип)

Адепсиз Арухан, намахрам катын,
 Журтқа тиер сенинг коп касапатынг.
 Егерде мен онынг акеси болсам,
 Шылбыр есер едим бунынг шашынан.
 "Яр" деп қышқырады-ау коптинг алдында!
 Ал акеси отыр "былш" етпей бунда.
 Кормедим бунынгдай арсыз акени...

д и қ а н

Тақсыр, ким шақырған бул жерге сени?

Ж Г И Т

Ғай, шақына салле ораған ешки,
Жалтырат окшенгди! Қуынг бул пести!

5.

Сонда қыз акеси қутырды бирден,
Ырғыды сахнаға анадай жерден.
Журттынг тауеллесин тынгламады ол,
Жгиттынг алқымына бара салды кол.
"Бай" жуырып келди. Тапъ берди "байға",
"Ғау, Жалеке сулқ, журъ единг қайда?
Сени жер аударып жбердик десек,
Бунда екенсенг ғой коргенсиз ешек",
Деп ол асылғанда бай сақалына,
Бир қсым жунъ ерип шықты колына.
Қашты сақалсыз "бай", —қашты ол Айман,
Ду кулки. Брақ кыз акеси ғайран.
Жуырып келди "кемпир". Ал, қыз акеси
"Кемпирге" тапъ берди жоғалтып есин.
Мнекей ақ жаулық иликти колға,
Турды Абдираман кемпир орнында.
Дуйим журт кулкиден ишеги қатып,
Кми ишин услап, кмиси жатып,
Сылқ-сылқ кулипатыр. Ал, қыз акеси,
Ғасла тынгламады халқ тауеллесин.
Беккем тутып қзын ақ блегинен,
Халқты қақ айырып суйреди бирден.
Жараған туйедей бурқырады ол,
Адамхор ат янглы умтылады ол.
Алдынан келгенге сермеди таяқ,
Арттан келгенлерге жумсады аяқ.
Жақынлай алмады оған ҳеш алам,
Қзын алып кетти, сойтип, сахнадан.

Арухан, Арухан, жаным Арухан,
 Акенг азап берди-ау сол туни саған!
 Асты керегеге шашынгнан сени,
 Даусынг елжиретти сонда ҳаммени.
 Жоқ, бундай хорлыққа ҳеш тозип болмас,
 Ҳай, алданған аке есигингди аш,
 Босат Аруханды, босат қзынгды!
 "Дослар, қайдасызлар: уай, қолым сынды"
 Деп иште бақырды Арухан сонда,
 Адамлар топланды есик алдында.
 "Уй —жайдың қапысын бузынглар тезден!" —
 Деди Абдираман буйырып бирден.
 Аул жгитлери, ойыншы жаслар,
 Есикти қиратып таслады дарьхал.
 Айман кирди ишке ҳаммеден бурын,
 Сзди қыз акеси бул истинг турин.
 Арқа берип турып жақлау ағашқа,
 Айманлы абайсыз конаырды басқа.
 Айман құлап тусти. Журт гуулеп кирди...
 (Сойтип героиням коп азап корди.)

6.

Сондай азаплар-да, брақ, Арухан,
 Қайтара алмады тура жолынгнан.
 Себеби, жан-танинг руҳынгменен,
 Бул гоззал касипти суйген единг сен.
 Сонлықтан аулынгды, акенгди таслап,
 Туған уйден безип, козингди жаслап,
 Ҳамь қзық, ҳамь азап берген сол тунде.
 Кеттинг сен кеулли каруан ишинде.
 Налети ескилик салттан, молладан,
 Алданған акенгди аяп, Арухан,
 Жолда жлағанынг бар-ма есингде?
 Сондай зор гуресли омир бар сенде!

Алтыншы тарау

БИМАЗА ТУНЬ

Булт-та жоқ, ай-да жоқ, жұлдызлар тек-те,
 Алмас қиқымындай шағыраяр кокте.
 Тек-те тентирейди ызғырық самал,
 Жапырыла гуилдеп жұлқынады тал;
 Жұлқынар ушқысы келгендей жерден,
 Тусликке сап тартқан құслар изинен;
 Жұлқынар байлауда турған асаудай,
 Толқындай лепирип, тунерер таудай.
 О, сен мунарланған қалынг қара тал,
 Неге жұлқынасанг туксиип қатал?
 Самал "уйықлама" деп хуким етти-ме,
 Бир тнышсыз хабар алып отти-ме?
 Я сен англайсанг-ба, айтшы сен маған,
 Еки куш айқасын бул жерде қызған?
 Ғадал минетпенен тер тогип жерге,
 Озингди еккен хамь осиргенлерге,
 Жамай жауыменен қызғын шайқаста
 Болысқынг келе-ме ҳеш аянбастан?
 Я анау кишкене ғана адамның
 Тусиндинг-бе улкен журегин, жанын?
 Ол киятыр жалғыз, кокреги ашық,
 Келер мась адамдай тенгселе басып.
 Қою буйра шашы уйытқыса қандай,
 Кеули-де тнымсыз уйтқыйды сондай.
 Келер Абдираман бағ арасынан.
 Ушқын ушар зулап паниросынан.
 Бримлеп сонбекте сансыз айналар.
 Дастыққа бас қойған шауқымлы қала,
 Ғауырлы пасейип чайханалардан,
 Бағда хамь кошеде кемеиди адам.

Кешеуллеп қалған бир фаэтон арба
 Тасырлап баратыр бағдыт алдында,
 Бреу кесип отти жолды сол уақта,
 Асте қадем таслап бетледи бағқа.
 Мейли, болсадағы ҳазир бимезгил,
 Арухан, жат ойдан, гуманнан безгил.
 Асық, жарым жолда сен ойттип тынба,
 Кутер дос журеги сени алдыңгда!
 Ажайып адам ғой дос-яр дегенинг,
 Талсанг женгиллетер жугингди сенинг.
 Брақ ол шаршаса сен-де комеклес,
 Дос-досқа мәдеткар хамь-де ақыл-ес.
 Жанын аямайды ҳақиқат дослар,
 Дослық онерине кушингди қос, бар!
 Бар сен, болис достынг кеулинде барын,
 Мейли болсын, яки болмасын ярынг.
 Кординг-бе, бихуштай суйенип талға,
 Достынг сенсиреп тур телмирип жолға.
 Ане, ол-да сенинг корди қарангды,
 Келер қарсы алғандай саулели тангды...

А р у х а н (кулкисин бугип)

Бимезгил шақырған тауықты жулар,
 Тунде менлик қандай жумысынгыз бар?
 Неге тныш уйкы бермейсенг журтқа?

Абдираман

Алле кимше сойлеп дингкемди қуртпа,
 Даусынг таныс, брақ созлеринг ботен.
 Шақыртқаным ушын сокпе мени сен.
 Анау скамеяға, журь, отырайық.
 Дослар сыр айтысса, бул емес айып...
 Билсенг еди менинг бойымды бугин,

Ҳамь қайғы, ҳамь шадлық билегенлигин!
 Қуаныш ҳамь қайғы сиыспас бирге.
 Екеуи бир жерде турса егерде,
 Олар тобелесер ишингде дарьқал,
 Ондайда досларды излемек дарьқар...
 Айтар қуанышым саған, Арухан:
 Кеше Қара таудан усланды душпан...

А р у х а н

Ақыры усланды-ма Бегдияр залым?

Абдираман

Дурыс анғарғансанг оның қиялын.
 Сен ГПУ-ға барып билдирген ақшам,
 Жауз сезикленип қаладан қашқан.
 Жасырын қарсыласып журген Советке
 Шайкасы бар екен тоғайлық бетте...
 Сени урламақшы болып Бегдияр,
 Торткулге келипти бирнеше сапар.
 Ал, биз гастрольдан қайтқанла жолда
 Бизди тусирмекши болыпты қолға.
 Брақ, есингде-ме, сонда бир диқан,
 "Тунге қарай журменг, жолда бар душпан"
 Деп бизге айтқаны Қонграт қасында?
 Бегдияр екен-ау анғлыған сонда!
 Уақтында танымай қалғанман, аттенг,
 Қайда кордим десем, ол жаузбенен —
 Дугискен екенбиз тенгиз бойында:
 Ислеп журген едим ол гезде ЧОН-да.
 Бир куни қыстаулы тапсырықпенен
 Кеттик екеу болып. Жолымызды бирден
 Тоғай қапталында тосты ушь атлы,
 Тақымда бесатар, журиси патли.

Биз айқастық. Маған оқ тийди қолдан.
Бир баспашы сонда қутылды аман.
Сол қашқын, ойласам, Бегдияр екен...

А р у х а н

Демек, ол қашаннан бери-ақ бар екен?
Тух, жауз гезенде....

Абдираман

Ондайлар және бзинг арамызда жоқ емес еле.
Адиллик дойнағы таплап хордасын,
Женишкенде бадьҳасыл ажьдардың басын,
Тепкиден жрылған гей бреулері
Шоптинг арасынан жылжыды бери
Ғамь дарьҳал айланды ҳасем таусқа,
Пари тамылжыған биҳазар қусқа;
Егер онгашада жолықсанг оған,
Таустынг кебинен дем шегер жлан...
Бугин мени-де сол сур жлан шақты,
Журектеги қаным жас болып ақты:
Менинг қияметлик ағам бар еди,
Ол—озбек ушырған марть сунгқар еди.
Оты журегинде, қуралы қолда,
Қайда сауаш қызса, ол журди сонда.
Ози мсал куйын, анасы—боран,
Отти уйытқып шауып бул жағалардан.
Ол ерте оянған бир инсан еди,
Халқтынг журегинен тамшы қан еди.
Халқлар бахыты ушын от ашылғанда,
Бир куш пайда болды сол тамшы қанда.
Ғамь ол наизағайдай жалт етип бирден,
Тусти жау устине кутпеген жерден.
Сонда мазар тубин жатырған ықлап,

Ашылған козлердден қашқан шейхлар
Отқа топырақ шашып, жауып шапанын,
Тепкиледі халқтынг пак тамшы қанын...
Олди, сойттип, шаир...

А р у х а н (шоршып)

Хамза-ма олген?
Қандай қара хабар тынглап турман мен!

Абдираман

Құртсақ деп шаирды—мартъ азаматты,
Олар енг ақырғы тасларын атты.
Зулады ол таслар қанлы қоллардан,
Шаир жол ортада қулады жардан.
Қиын откел еди атлаған жери,
Брақ, ол орледи алға илгери.
Бул қаупли откелдинг арғы бетинде
Жасыл жапырақлары еркелеп кунге,
Ғунша жарар еди гоззал қызғалдақ.,
Жартас қалқан болды, ағашлар—балдақ,
Алға жылжый берди жаралы шаир,
Қайнады жүректе ыза менен жыр.
Налет окшелери таплап сол гулди,
Женишпекши болғанын ол анық билди.
Сойтип, инқылабтынг сол гоззал гулин
Қорғауға сарп етти шаир омирин...

А р у х а н

Талай еситкенмен мен оның созин.

Абдираман

Ал, мен талай кордим Ҳамзанынг озин.
 Талай гурринглестим мауқымды басып.
 Узағына болмады, Брақ, мнасип,
 Сунғқар ушып кетти озь уясына
 Ҳамь ушып келмеди қайтып қасыма...
 Ядымда, Қонгратқа келгенинде ол,
 Жас едим, брақ мен едим комсомол.
 Жанга турмыс ушын айқас жолында
 Журь едим, ол маған жолықты сонда.
 Ол озь журегине ленинлик нурды,
 Сингдирип, Ҳаммеге таратып журди.
 Бзинг отрядтынғ алдында кеште,
 Сонда ол оқыған қосықлар есте.
 Ол оқыған гезде путкил денеси,
 Қосық болып ақты, санғқылдап сеси.
 Га ол кокрегин керип даулға,
 Қадем таслағандай болады алға;
 Га қыздай, булығып козде жасына,
 Оқыр Турсынайдынғ марсиясынан;
 Га кулер заҲарли бир кулкименен.
 Пердеси жыртылған ширият усинен;
 Га ол азат болған батрак кейпинде,
 Манглай терин суртип қарайды кунге;
 Га ол тулки корген қаршыға янғлы,
 Тгилер тунь қойнына бир нарсе анғлып;
 Гейде услағандай жаудынғ суқ қолын,
 Епшил саусақлары жумылар онынғ.
 Сонда ол тислерин ғжырлатады,
 Откир қосықларды тилден атады.
 "Жаса хызметшилер, Ҳей сиз, исшилер,
 Омир, келешектинғ иеси сизлер,
 Берме жаузларға еркинғди қолдан! "
 Деген даусы еле естилер маған...
 Қосықтынғ сауашта қурал екенин,
 Енғ даслеп коруим сол еди менинғ...

Егек жер бетинде мен журсем аман,
 Шаирдың қанын созсиз аламан.
 Ұей сен, елжиреген журегим, тас бол,
 Тасқа урғанда-да ұасла сынбас бол;
 Тас бол сен жамайлық алақандағы,
 Тисенг, қақ боли́нсин душпаннның жағы.
 Мен сени атаман қанқумарларға,
 Ти барып ұарьқандай бегдиярларға!...
 Жан баспас жарларды опырса тасқын,
 Қалар қара шенггел қуысында тастынг,
 Ол ткенли қауим теренгге кеткен
 Уулы тамырына жармасар беккем.
 Брақ, темир тасқын унггип жетеди,
 Ол уулы тамырды жулып кетеди...

А р у х а н

Бул бир улкен сауаш даури екен,
 Енди теренгирек памлемектемен.

Абдираман

Енг улкен драма, билсенг, бул сондай,
 Тарих сахнасында мангги қалғандай.
 Омир ози жазған бул пьесанынг
 Суйикли геройысанг сендағы, жаным.
 Сен атқарған роль —ерликтинг жолы,
 Шадлық, қиынлық ҳамь гуреске толы.
 Раұмет Арухан, сен усы жолда
 Озь қатарларынгнан келесенг алда.

А р у х а н

Шақырған екенсенг-да бир мақтау ушын...

Абдираман

Шнында-да жоқ еди сенлик жумысым,
 Билмеймен не ушын шақыртқанымды;
 Менинг асау аттай жүрек-жанымды
 Қандай бир қушли қол ушлап жлаудан,
 Мудам бурады-да турады саған.

А р у х а н

Ат—зейинли хайуан, таныр озь жолын,
 Кушлеп бурғанменен жлауын оның,
 Мейили соқпаса не пайдасы бар?
 Барибир айланып қазығын табар.,.

Абдираман

Ауа, жүрек ҳамири озь жолын табар.
 Оның буйрығынан қушлирек не бар?
 Буйыар ол маған...

А р у х а н

Суй деп басқаны...
 Қандай шым-штырық адамның жаны!
 Сыртлай қарап корсенг, бир ангсат жумбақ,
 Ойласанг шешуи барар қиынлап,
 Жүрек ҳамири емес, билсенг шнында,
 Сени сезим айдап акелген бунда.
 Мени-де сол сезим жетелеп келген,
 Ойтпесе, не ушын Жумагулди сен
 Умытып, бул жерде турсанг бизбенен?
 Не жазығы боллы оның бизлерге?
 Есиктен кре салып, таласып торге,
 Оған "шық" демеклик қандай хақым бар?

Ане, "хақынг жоқ" деп жулдызлар ымлар.
 Тереклер бас шайқап "хақынг жоқ" десер,
 Самал "хақынг жоқ" деп гуилдеп есер.
 Демек бир ғана жол...

Абдираман

Сабыр ет, сулу!

Ойым жоқ бреуге қиянет қлу.
 Мумкнн, коп ийримли ышқы ағысы
 Ескекшиси аззи қайықтай қсып,
 Бизди бурған шғар екинши жолға,—
 Ағысты айыплап боларма сонда?
 Сенинг мухаббетинг —сол кушли ағыс,
 Мени айдап келди озь еркимнен тыс...
 Арухан, қымбатлым, исен созиме,
 Шопь салып бола ма ярдыңг козине!
 Ол мени суйеди, мен оны суйдим,
 "Суйсенг, ышқы отында куй" деди, куйдим.
 Брақ, ықтиярынг, қалай тусинсенг,
 Мангги журегимде сақланасанг сен.
 Мен —козсиз губелек, сен —жарық шамсанг,
 Сен менинг қол жетпес Жульеттамсанг.
 Биз мангги дос болып қаламыз енди,
 Акел арьманлы дос, ақ блегингди;
 Қалыс қолларынгнан суйейин, жаным,
 Алдыңда басымды иейин, жаным...

2.

О сен, шын мухаббет—журек ҳамири,
 Дарья қусап тассанг кушинге крип,
 Бир қиқым шопь янғлы айналдырып сен,
 Ығызып акетесенг адамды бирден!
 Сондай журеклер бар дуньяда, брақ,

Куши ағыстан-да коп зиятырақ,
 Олар суйе қойса хукими ҳоктем,
 Олар куйе ғойса шдамы беккем.
 Озь қанасын кернеп тасқан гезинде,
 Мықлы ақылменен тежеп сезимди,
 Оны қайта қуяр озь арнасына...

Арухан жуырды бағ арасында,
 Мне, аяқ сести адасты оннан.
 Брақ жалғыз даус тентиреп мудам,
 Оны излер еди бимаза тунде.
 Лекин, жуап қатпас суйиклим енди,
 Тек унсиз қашады ортенген журек.
 (Бундайда озингди берик тутпақ керек.)
 Жане аяқ даусы шықты арқадан,
 Енди ундемеге жетпеди шдам...

А р у х а н

Питти, питти енди бул комедия,
 Абеке, қал енди, қал, мени ая,

А й м а н

Ол калды, брақ, мен.

А р у х а н
 (қорқып кетеди)

Сенбисенг, Айман?
 Жамғырға тутылдым, қашып тамшыдан...

А й м а н

Терек тасасында қинап жанымды,

Неге жасырайын ангығанымды!
 Барин еситтим ҳамь кордим сғалап,
 Мен ушын жангалық емес бул, брақ...

А р у х а н

Бул дым уятсызлық, жгитим, билсенг.

А й м а н

Блемен, сен сондай такаббир гулсенг,
 Қайда булбил болса, саған интизар.
 Брақ, менинг дослық бир кенгесим бар:
 Еситтинг-бе, еле излеп журь сени...

А р у х а н

Айман, тоқтат енди бос ангимени.

А й м а н

Баспашыға қарсы урысып жургенде,
 Абекенг боранда қалған бир тунде,
 Суыққа тонглаған, абден жаураған.
 Енди соннан берли, мен айтсам саған,
 Оның тнышы жоқ ... сыр бермес, брақ.
 Оған айрықша абайлап, қарап,
 Ғамхорлық етуимиз керек биз мудам,
 Дуньяға коп келмес олардай адам...

А р у х а н

Сенинг ҳарь созингнен дослық сурети
 Коринип турғандай жузь жилуа етип...
 Брақ, уят нарсе ксини англу,

Мейли анлы, мейли излеримди ку,
Бари бир... Қал енди, озь жонинге бар.

А й м а н

Ауа, ғаз ашуын тырнадан алар..
Мейли, мен қаламан. Брақ, брақ сен,..

Арухан, "Айман" деп шақырды бирден,
Брақ, ол жоқ еди. Тек уйытқып самал,
Гуулеп жулқынады қалынг қара тал.
Тек пахта заводы жарқырап шетте,
Скрипка сынгсиды жатақжай бетте.

Жетинши тарау

ЖЫЛ ҚУСЛАРЫ АҒЫЛАР ТЫНБАЙ...

1.

Ийне шаншар орын жоқ еди бунда,
Турды симағанлар клуб аузында.
Қзыл сатин жапқан столда козлер,
Жанглар турли даус, турлише созлер.
Қанша тғылса-да, адамлар қойдай —
Қағысып сиысты тар болса-да жай.
Журт силтидей тнып кулақ тгеди,
Тек-те шешен даусы хуким суреди,
Сойлер Абдираман дарьядай тасып,
Аузынан созь емес, мисли дурь шашып.
"Бугин қарақалпақ театрынынг
Биз тойлап отырмыз ашылу кунин.
Бурын арьман етсек, бугин корди коз.
Театр! Бул қандай қудиретли созь!
Бул созь еле бзинг турмысымызға,
Снгисип қанменен қарысар, сонда,—

Сонда салтанатлы гулгин сарайдың,
 Гоззал халқ онери тиклеген жайдың
 Беккем тырнағына қарап ойланып,
 Бақалағыш халқым жазбастан танып,
 Мийримли қолменен сипап тырнақты,
 Еске алар биз откен аур сокпакты...
 "Танг нуры" — жанга омир жаршысы болды,
 Копке жардемлести коруге жолды.
 Бул нур инқылабтынг когинде шаққан,
 Шақмақтан тутанып, нур болып аққан.
 Бул нур тупкирлерге шашып саулесин,
 Қуатлап халқтынг адил гуресин,
 Гедейге йош берип, топылып байға,
 Жанга омир коркин сингдирди бойға" ...
 "Абекенг сау болсын, ур шапалақты".
 "Ал, мнау ким екен жасыл қалпақлы,
 Жазушы Бегимов сойлейди дей-ме? "
 "Созь техникумнынг муғаллимине" ...

Ане, президиумнан турды Арухан.
 "Сахнамыздың гули жасасын аман"
 Деген хошеметлер астында кулип,
 Халқтынг ортасында турды ол келип...
 "Куни кеше қызлар гунгликте жасап,
 Мисли Омирзая жулдызға усап,
 Жанбайатырып-ақ сонуши едик,
 Тисти-тиске қойып конуши едик.
 Нан орнына жедик қайғы алмасын,
 Су орнына иштик козимиздинг жасын.
 Ошақ басы бзинг уатанымыз болды,
 Судынг соқпағынан басқа ҳеш жолды,
 Бизлер ҳеш уақытта бле алған жоқбыз,
 Еркинше сынгғырлап куле алған жоқбыз.
 Енди ески омирдинг жулдызы батты,
 Енди ығбал тангы биз ушын атты.

Енди хызметингде мангги туруға,
Мен тажим етемен, халқым алдыңда"...

Соннан аржағында не ислегенин
Еске тусире алмас суйиклим менинг.
Тек оның есинде: тажим еткени,
Бир қудиретли тасқын гурлеп кеткени;
Халқтың қақ айрылып жол бергенлери;
Айманға бир ымлап, "журь" деген жери
Ғамь кулип, ентигип, қарамай журтқа,
Айманменен бирге шыққаны сыртқа.

2.

Сахнада коринген минсиз сулудай,
Кокте жузип барар шала толған ай.
Жпек орамалы желбиреп сауир,
Билмедим, шоплерге не сбырлап журь,
Гуулеп га елпилдеп тынбай желеди.
Атираптан баҳардинг ииси келеди.
Келеди Арухан, козде қуаныш,
Қайтқан ғазлар даусы еситилер алыс.
"Ғей, қубладан келген соналы ғазлар,
Айтыңг, шын-ба усы мендеги ығбал?"
"Ығбалыңг бар" десип ғазлар ғангқылдар.

А р у х а н

Айман, айтшы, шын-ба менинг ығбалым?

А й м а н

Сен озинг ығбалсанг, тусинсенг, жаным.

А р у х а н

Анау, айға қара, қандай такаббир,
Жузинде саулеси етеди дир-дир...

А й м а н

Қане? Кормей турман сеннен басқа ай...

А р у х а н

Шаирлығынг тутып турыпты-ау, пай-пай.
Қане, бас аяқты, жетейик тезирек,
Билсем, акем тегин келмеуи керек.
Сағынып келди-ме екен қзын ырастан?
Ямаса... жоқ, бирге кетпеспен ұаслан..
Ане, ол ози-де киятыр бунда,
Байғус куте-куте шаршағанды-да.
Аға, берман бурыл. Куттинг-бе узақ?
Ұазир жиналыстан шыққаным сорап...

а к е с и

Мен исенбей турман, қзым, козиме,
Сен сол Аруханнынг ырас ози-ме
Я арыуағымысанг? Ба... ба... баурым...
Сени "олди" десип отыр ауылынг.
Ма, мна газетти оқып кор озинг.
Тусиндир ҳамь онынг мна бир созин.

Айман

(ай жақтысына тутып оқиды)

"...Сонда актер озин умытуы керек,
Соқсын геудесинде басқа бир журек...

Арухан ойнарда қыздың олимпин,
 Ұатте алмағандай ишине демин,
 Шынтлап олип қалды" ...

А р у х а н

Ұа-ұа-ұа, қзық!
 Ким оқып берсе-де айтқан ғой бузып.
 Сойтпесе келмес единг. Журь кеттик аға!
 "Трилген" қзынгнан бир тлек саған,
 Маған урыспайсанг-ба жангалық айтсам?

а к е с и

Урыспайыан, "намарты"де, уадемнен қайтсам.

А р у х а н

Аға, озь еркимше, ойласпай саған,
 Турыысқа шғып қойдым...
 (Айман селк етеди)

а к е с и

Қуанышлыман.
 Брақ, кимге шықтынг?

А р у х а н

Мна жгитке.
 Аға, бул исимди сен айып етпе!

А й м а н (тангланьп, албырап)

Жоқ, жоқ, бизлер еле...

А р у х а н

... той берген жоқбыз.
 Сенинг келуингди куткен едик биз.
 Уйди акел енди коширип тезден,
 Қартаяр гезингде жалғыз онда сен...

А й м а н (қуанып)

Алақанымызда сақлаймыз сизди.

а к е с и

Қалайша ол жерде колхозымызды,
 Таслап, мен қалаға кошип келемен?
 Кушим бар, таньдарман, қзым еле мен.
 Уйден шыққан едим қашарды сатып,
 Ма, ал, тойға жумсанг енди уқшатып!
 Қоса қарығайсыз, онип-оскейсиз,
 Жанга турмыс палын бирге ишкейсиз.
 Қайда журсенгиз-де болғайсыз аман.
 Брақ, бир аталық ақыл айтаман:
 Жаста биз ығбалдыңг изин-де кормедик,
 Бай сурген дауранды бир кун сурмедик.
 Енди ел жангарды, озгерди заман,
 Бахыт деген нарсе сизге емес танг.
 Серпип устимизден тунди кешеги,
 Бизге дауьран берген Ленин деседи,
 Аузын ғариплердинг тигизген палға,
 Сизлер садық болынг сол ақсақалға...

3.

Ата, кыз ҳамь куйеу баратыр қатар,

Ай нурына шомип айдын жол жатар.
 Келер каруанлары жыл қусларының,
 Тек жалғыз мақсети бардай барининг:
 Арухан гоззалдың туған жерине,
 Мангги бақарь келген менинг елиме,
 Олар асыққандай жетуге мудам.
 "Сонбес ығбалынг бар сенинг Арухан"
 Деп баратырғандай олар қиқулап,
 Каруан-каруан болып отеди зулап...
 Оқушым рақмет, сен корме айып,
 Шаршаған шғарсанг, кел хошласайық.
 Тлеп суйиклиме қайырлы қадем,
 Суйип Абекенгнинг ышқысыменен,
 Мен-де усы жерде қалғым келеди,
 Тоқтап азырак дем алғым келеди,
 Тнығып жане жолға тусуим ушын,
 Жыл кусындай узақ ушуым ушын.

Нокис, 1956-1958-ж.

М А З М У Н Ы

ҚОСЫҚЛАР

Коз нурымыз партия.
 Мухаббетим Москва.
 Ағамыз озбек, аман бол.
 Кел, нефтли келешегим.
 Қудиретли шнар қаққында қосық
 Сентябрьдеги ойлар.
 Ким кимди судлапатыр?
 Еркин озек.
 Қосық
 Сурейя (аударғанлар: *И. Юсупов, Т. Сейтжанов*)
 Бултлар коп тунерген асқар таулардың.

Гейнеден.
 Қара жорға.
 Будрыс Ғамь оның балалары.
 Нарцисс.
 Пиллекеш қыз косығы.
 Минет зауқы.
 Ойткени сен.
 Кут мени.
 Тасқын болып ағып оть.
 Урал рябинясы.
 Тунгғыш муҳаббет қосықлары.
 Айтагорме гоззал, менинг алдымда.
 Енг болық пақалдан күтемиз мол оним
 Қырқыншы мийзаннынг қрауы шалып.
 Сенинг тарипингди қандай сазенде.
 Неде екен олмеслиги Омар Ғайямның.
 Омар Ғайямның рубаятларынан.
 Ливадия жузимликлерине.
 Қара ғунша.
 Ғафалак қышлағынан ханға арыз.
 Эпиграммалар.
 Еки теке.
 Кеуилли қосық.
 Кишкентайлар косығы.
 Бринши зураат алынған жерде.
 Амуге.
 Сын керек.
 Жазғы кеште екеумиз парк ишинде.
 Комната № 501.
 Мартлерге.
 Кетер.
 Сағыну.
 Бир нақанге.
 Дунья адамға жас коринер (Ғ. Алимжаннан).
 Чимбайдың.

Жетимлердинг анасы.

ПОЭМАЛАР

Глемши хаял ҳаққында ҳақиқатлық
Актрисанынг ығбалы

На каракалпакском языке

Ибрагим Юсупов

ДУМЫ

Редактор *Ж. Сейтназаров.*
Худредактор *А. Бердимуратов.*
Техредактор *Ф. Фахрутдинова.*
Корректор *У. Аллабергенов.*

Теруге берилген уақты 3/III-1960 ж. Басуға рухсат етилген уақты 12/V-1960 ж. РК 31641 Қағаз форматы 84x108 1/32. Колеми 10,75 баспа табақ 8,82 шартли баспа табақ. 9,6 есап баспа табақ. Тиражы 3000. Баҳасы 5 м. Муқабасы 1 м.

Қарақалпақ мәмлекет баспасы
Нөкис қаласы, Карл Маркс көшеси, 3.

ҚҚАССР Маденият министрлиги
Нөкис Полиграфкомбинаты. Заказ № 82.